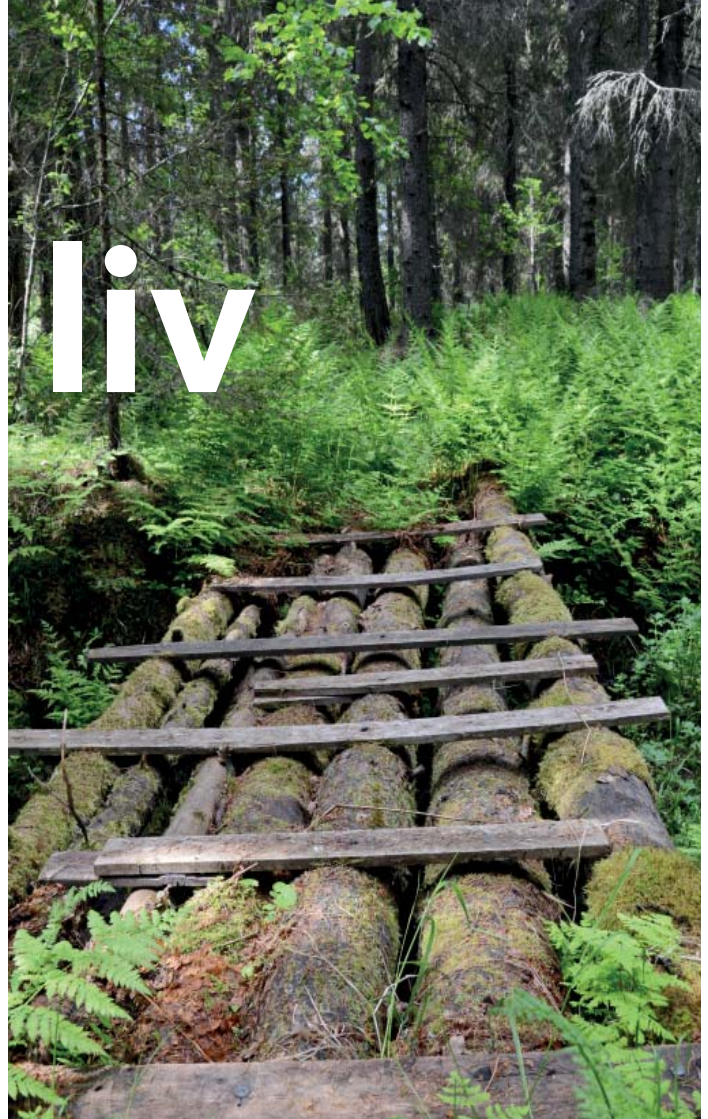

Dag Hedin

Hållbart liv

om teologi, kristet liv
och hållbar utveckling

Svenska kyrkan
LULEÅ STIFT

Dag Hedin

Hållbart liv

om teologi, kristet liv och hållbar utveckling

© 2014 Dag Hedin och Luleå stift

Illustrationer: Lars Segerstedt

Foto: Emma Berkman s. 41

Ola Johansson s. 7, 10, 32, 47, 56 samt omslagets fram- och baksida.

Emma Larsson s. 29, 44

Kristina Strand Larsson/IKON s. 36

Maria Lundström Pedersen s. 8, 11, 16, 24, 31, 34, 39, 49, 53, 62

Grafisk form: Maria Lundström Pedersen

Tryck: Luleå Grafiska

ISBN: 978-91-978733-0-7

Luleå stift

Box 942

97128 Luleå

www.svenskakyrkan.se/luleastift

Tryckt på miljövänligt papper. Tryckprocessen är Svanenmärkt.

Innehåll

- 3 Förord
- 5 Inledning
- 7 Vad är det som händer?
- 11 Hur ser vi på det annorlunda?
- 16 Vardagens teologi
- 20 Vi påverkar klimatet i negativ riktning
- 25 Skapelsen som teologisk inspiration
- 33 Att försonas med skapelsen
- 38 Något om konsten att räkna
- 40 Vi vet redan
- 47 Vad kan vi göra?
- 57 Det handlar om livet
- 63 Samtalsfrågor

Förord

Det väcks många frågor hos mig när jag ser bilden på omslaget. Den är pastoral – så vacker och vilsam. Jag möter Guds vackra skapelse. Spången över till andra sidan är byggd med varsamhet. Den ska hålla över lång tid. Den är också ett tecken på de många spår vi människor lämnar efter oss när vi vandrar genom livet efter nya marker att upptäcka. Vi måste alltid ha i åtanke hur spåren vi lämnar kommer att påverka de som kommer efter oss.

Jag påminns om en annan bild. Jag går längs en strand. Jag ser fotspår i sanden precis i strandkanten, en vuxen och ett barn som det ser ut, på väg framåt. Så kommer en våg och allt är borta. Har aldrig någon beträtt denna mark före mig? Vad väntar mig? Vilken är min framtid? Livsvillkoren är spröda som spåren i sanden. Våra tankar och idéer om vägar framåt känns uppenbara i ena stunden för att i nästa ögonblick verka förlorade.

Den här skriften handlar om just detta – ödesfrågorna. Du är kanske lika förbryllad som jag, lika osäker på hur och vad jag kan bidra med, om ens något. Du är inte ensam. Personen bakom dig i kön på affären tänker likadant. Problemet är att vi inte talar med och berättar för varandra om vad vi bär och tänker på.

Därför erbjuder Luleå stift nu detta material som en plattform att bygga samtal kring. Både i vår enskildhet och tillsammans kan vi pröva hur vi uppfattar livet, tron och de klimatförändringar som vi själva på olika sätt bidragit till att skapa.

Det är hög tid att vi sätter oss ner tillsammans och tar tag i vår tids stora ödesfråga – vilken värld ska våra barn och barnbarn få ära? Nödvändiga frågor. Vi måste hitta nya vägar, mer måttfulla och säkerligen mer meningsgivande. Vi måste inkludera hela skapelsen när vi betraktar livsrummet och mänsklighetens olika och ofta orättvisa livsvillkor. Allt levande och skapade måste få både livsrum och ro. Nu får vi tillsammans upptäcka och söka de vägar och möjligheter för skapelsens räddning som Gud sträcker fram för oss.

Hans Stiglund

Biskop i Luleå stift

*Gud, du som håller hela världen i dina händer.
Öppna mina sinnen och lyft mig ur lättja och
bekvämlighet. Hjälp mig att tillsammans med andra
få förundras över din skapelse och dina gåvor.*

*Gör mig till din skapade medarbetare och öppna
mina ögon från allt som hindrar mig från att se
de sår som vi i oförstånd har tillfogat världen.*

*Tack Gud för att jag hos dig får ta emot
hoppet som bär och livet som ständigt förnyas.*

Inledning

Det finns oändligt mycket att förtjusnas av och förundras över när vi tänker på den underbara skapelse vi är en del av. Många är de som skrivit lovord över det fantastiska faktum, att vi faktiskt finns till i allt detta. En av dem är Stefan Edman, som gärna låter sig och oss förundras över tillvarons mysterium. Med enkla medel fångar han komplexiteten i samspelet mellan liv och livsvillkor.

”Ta upp en näve mull ur din rosenrabatt.
I en handflata ryms nästan lika många levande organismer som det finns människor på Jorden. Nyttiga bakterier, som fixerar kväve och driver näringsämnen i sinnrika kretslopp. De är dessa osynliga som tillverkar jorden vi odlar vår mat i. Våra liv börjar hos dem därnere i markens mörka katakomber”

Ur ”Förundran – tankar om vår stund på jorden”

”Förundran” är ett av Stefans många gånger återkommande begrepp och visst, sett i ovanstående perspektiv, så har vi oändligt mycket att förundras över.

Den här skriften handlar om möjliga vägar till ett mer hållbart liv. För visst förhåller det sig så, att vi på många olika och delvis komplexa sätt håller på att undergräva livsvillkoren. Och då tänker jag inte bara för många av oss människor, utan också för liv i stort. ”Hållbart liv” talar i korta ordalag om teologi – sätt att tänka och se på skapelsen och oss själva, om kristet liv och hur vi tillsammans, oavsett var vi finns, förhoppningsvis kan vända en negativ utveckling till något hoppfullt och framåtsträvande. Min ambition är inte att komma med färdiga svar, utan jag vill istället uppmuntra till reflektion och samtal, till utbyte av perspektiv på livet och tillvaron idag hur olika den än må te sig för oss.

Det här materialet återspeglar mycket av mina egna reflektioner. Både som teolog, men kanske särskilt som alldeles vanlig medlem i Svenska kyrkan. Jag minns från mina studier i teologi att de flesta inledningsvis också studerade religionshistoria. När man studerar de religiösa uttryckens allra tidigaste former dyker ett intressant begrepp upp; ”den numinösa känslan”. Det är den känsla vi upplever i mötet med det Heliga. Det är en känsla

av skräck och förtjusning. Skräck över alltets storhet och kraftfullhet i perspektivet av vår försvinnande litenhet, förtjusning över lockelsen av och till helighet och oändliga möjligheter. Så var det då i mänsklighetens första möten med det som över årtusenden kom att utvecklas till religioner och senare institutioner, ibland med maktambitioner vid sidan av frälsningen.

Med tanke på hur vi som har kapaciteten idag driver en hetsjakt på planetens tillgångar då hav och natur föröds kan det kanske vara på sin plats att åter tala om den numinösa känslan. Men denna gång vänder vi perspektivet och riktar det mot oss själva. För det är inte utan att vi kan betrakta oss människor ur ett perspektiv av skräck och förtjusning. Skräck över vår inneboende destruktiva kapacitet och förtjusning över vår positiva kreativitet och vilja till det goda. Viljan att leva i hoppet och att göra rätt, inte bara för oss själva utan för livet på planeten i stort. Det blir till en förundransfullhetens teologi för livet, detta att göra hoppfull handling och förändring till mål nu och för allas framtid på denna spröda men underbara planet. Det är hög tid att gå från ord till handling. Vi har bara detta till låns, låt oss behandla det med varsamhet.

Jag har haft förmånen i detta skrivande att var tämligen personlig, men detta till trots är tanken att locka till samtal kring bord, i arbetslag och i församling. För att underlätta samtalet har Ellen Skånberg på Sensus utarbetat ett antal samtalsfrågor som hjälp och för illustrationerna svarar Lars Segerstedt. Samtal handlar mycket om att utbyta erfarenheter och pröva perspektiv. Det kretsar kring att tillsammans kunna hitta nya mer hållbara sätt att leva på och att tillsammans kunna påverka det samhälle vi lever i, så att tillvaron mer kommer att präglas av långsiktighet än av kortsiktighet. Det är i de långa perspektiven hållbarheten blir synlig. Frågan är: hur ser våra perspektiv ut idag?

Dag Hedin

Vad är det som händer?

Påskan är en avgörande tid för oss kristna. Den kristna påskan handlar om passionsdramat; Jesu intåg i Jerusalem, höga förväntningar, hans gripande, tortyr och avrättning som når sitt crescendo på påskdagen i och med uppståndelsen. Men handlar påskan om något mer, något större om nu något kan bli större än detta?

Jag har funderat mycket på vad det är vi gör när vi förråder Jesus och låter honom avrättas. Dessa funderingar är kopplade till vår förståelse av Gud som fader, son och helig ande. Jesus är sonen – är det så att vi försöker döda Gud? Jag menar att vi kan tolka påskan också på detta sätt. Lyckligtvis är Gud större och våra intentioner fallerar.

Vad är det vi gör nu i vår besinningslösa jakt på naturen och dess resurser? Vi tror vi äger skapelsen. Försöker vi åter igen döda Gud, men denna gång är det helig ande – den gudomliga kärleken, livgivaren – som är målet för vår destruktivitet. Kommer Gud att besegra oss igen? Ja, självklart besegrar Gud oss, frågan är snarast hur mycket vi kommer att förlora denna gång.

Hållbart liv handlar om detta. Vår relation till Gud och den skapelse vi alla är en del av och som vi har så svårt att förhålla oss till på det sätt Gud en gång menade. Vi

hinner inte leva länge i paradiset trädgård, Eden, innan vi bryter med det ramverk Gud satt upp för hur vi ska leva. Nej, vi måste naturligtvis gå ett steg för långt vilket straffar sig. Vårt övertramp begränsas inte bara till oss, utan vi drar med oss hela skapelsen i vårt fall från den rätta vägen.

Naturen reagerar idag på olika sätt på den påverkan och det skoningslösa utnyttjandet av dess resurser, som vi särskilt i den rika världen står för. Klimatförändringarna kan komma att leda till en avisning av Arktisregionen och temperaturhöjningarna kan leda till att permafrosten börjar tina, om än långsamt så ändå. När det sker blir scenariot radikalt försämrat, eftersom den inkapslat bland annat metangas som är en mångfaldigt mer kraftfull så kallad växthusgas än koldioxid. Kyrkorna ser med stor oro på den här utvecklingen och på miljöförstörelsens ökande takt. Detta är en av orsakerna till

att Svenska kyrkans biskopar nyligen utkommit med ett biskopsbrev om klimatet (våren 2014).

Vi vet att ökad växthuseffekt inte är bra för vår planet, men samtidigt är det så att växthuseffekten inte bara är dålig. Den naturliga växthuseffekten är en förutsättning för liv på jorden.

Hur fungerar egentligen växthuseffekten? Jo, solen skickar ut solstrålning som strålar in mot jordytan. En tredjedel av denna strålning reflekteras av moln, is, snö och partiklar. Strålningen som reflekteras, ”studsar”, mot vår planet påverkar inte vårt klimat. Resten av solljuset omvandlas till värme eller binds av växter som kemisk energi (fotosyntesen). Men jordklotet strålar också ut energi i form av värme. Lika mycket energi som kommer från solen skickar jorden ut. Om det inte vore så skulle jorden bli varmare och varmare.

Skillnaden mellan solens strålning och jordens handlar om olika våglängder. Den värme som strålar ut från jorden har långa våglängder, medan strålningen som kommer från solen har kortare våglängder. Solstrålningens korta våglängder, bland annat synligt ljus, passerar lätt igenom vår atmosfär. Men atmosfären släpper inte lika lätt igenom den långvågiga värmestrålningen från jorden.

Det finns en naturlig växthuseffekt, en stor mängd värme i atmosfären, värme som kommer från jorden. Denna värme strålar delvis tillbaka mot jordytan. Om inte atmosfären hade funnits, hade all värme strålat ut i rymden. Detta kallas den naturliga växthuseffekten. Utan den hade det varit så kallt på jorden, att vi inte skulle kunnat leva här.

Det vi talar om i klimatdebatten är den växthuseffekt som förstärkts via våra mänskliga aktiviteter. När vi människor släpper ut växthusgaser så förstärks den naturliga växthuseffekten. Mer värme hålls kvar och då ökar temperaturen vid jordytan. Det innebär faror för oss. Väderomslagen blir kraftigare och mer oförutsägbara. Temperaturhöjning leder till att vattenytans omfång ökar och vattennivåerna höjs. Om polarisarna smälter höjs vattennivån i haven och då riskerar landområden nära havet på lång sikt att läggas under vatten och flera miljoner människor tvingas flytta från sina hem.

www.svn.universum.se/k_vaxthuseffekten

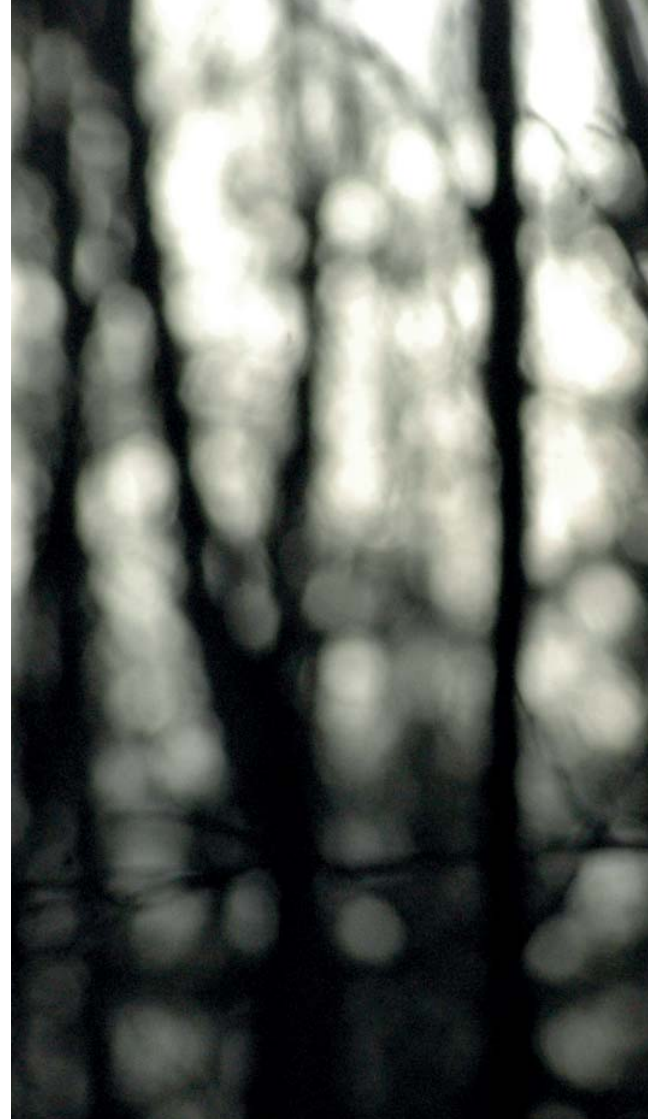
Det finns de som vill förklara översvämmingar och temperaturhöjningar som naturliga cykliska förlopp. Samtidigt vet vi att våra utsläpp av växthusgaser höjer jordens medeltemperatur i en takt som är på tok för hög. Den

senaste rapporten från FNs klimatpanel visar tydligt att det är vi människor som orsakat de klimatförändringar vi nu ser effekterna av. Det betyder också att det är vi som måste återställa så mycket som är möjligt av balansen genom radikala omställningar av energislag såväl som konsumtionsmönster.

I takt med den urbanisering som följt i spåren av ”moderniteten”; upplysningen, den industriella revolutionen och kolonialiseringen av för västvärlden okända landområden, har något besynnerligt faktiskt hänt. Från att ha varit något självklart, på gott och ont, tycks naturen helt plötsligt ha blivit något nästan fullständigt främmande för många av oss. Särskilt för den urbana människan.

I spåren av denna alienation, detta förfrämligande, följer också en attitydförändring. Från att ha förstått och följt naturens skiftande förlopp, då vi anpassat vårt brukande av naturen i förhållande till dess yttre villkor, verkar det nu istället som om vi tror att vi kan härska över naturen och utnyttja den allt efter eget tycke och egna behov. Behov som syns vara helt utan gränser. Det finns tydliga tecken på att det finns aktörer som agerar besinningslöst och vill tömma planeten på alla dess resurser här och nu.

Det är som om man tror att vi lever i den sista tidsåldern då jorden och allt liv med den ska gå under med oss som lever nu. Ett beteende som Jesper Strömbäck (huvudsekreterare i regeringens framtidskommission) så passande kallar ”kortsiktighetens förbannelse”. Kortsiktigheten går hand i hand med historielösheten; att vi inte lärt av historien, vare sig av det goda vi skapat, eller våra misslyckanden som vi har alldeles förfärligt svårt att minnas och lära av. Våra tillkortakommanden föds ur avsaknaden av, eller oviljan till, långsiktighet. Att agera långsiktigt gagnar uthållighet och därmed också hållbarhet. Ibland uppstår situationer där kortsiktighet och långsiktighet uppträder samtidigt. Det blir som ett Janusansikte, symbolen för en dubbelnatur. Kina är ett exempel på detta som i sin snabba ekonomiska utveckling å ena sidan använder enorma mängder icke förnybar energi, å andra sidan satsar mycket stort på förnybara energikällor och för att skapa klimatsmart energianvändning.

Hur ser vi på det annorlunda?

Jag växte upp i ett litet samhälle i Västerbotten. Det är inte utan skamkänslor jag i dag tänker tillbaka på hur vi talade om samerna. Sett i backspegeln var jag nog rasistisk, men blott nio år gammal måste det jag gav uttryck för ha varit något som legat under ytan i en bredare hållning. Jag hade aldrig mött en same, men kunde minsann häva ur mig både det ena och det andra. Summerar man det hela så måste nog tidsandan, som jag tog del av, menat att samer var ett problem. Då förstod jag det inte, men nu inser jag att det handlade om synen på marken och rätten till densamma.

Jag och många med mig reagerar på det annorlunda på olika sätt och okunnighet och avund sätter djupa spår.

Avund för att jag tror att andra har det bättre än jag – men är det hela sanningen? Det jag och förmodligen många andra inte förstod och förstår är att urfolken har andra traditioner och i allmänhet ett annat förhållnings-sätt till skapelsen. Detta trots att kolonialism och tidig mission ofta gjort sitt yttersta för att överföra sina värderingar på dessa folk.

Låt oss glädjas åt det faktum att Luleå stift har Europas enda urfolk, samerna, inom sina gränser. Vi känner inte till så mycket om samernas tidiga historia och vi vet lika litet om samernas tidiga religion. Det här är konsekvenser av det förtryck som den samiska befolkningen utsatts

för under århundraden. Klassiska förtryckarmetoder är att förbjuda språk och kulturtraditioner och att den utsatta gruppen inte behandlas som subjekt utan som objekt för andras syften och maktutövning.

Vi vet att samerna någon gång i historien slog sig ner som jägarfolk i det område vi idag kallar *Sápmi* (sameland). Idag utgår vi från att samernas traditionella religion har stora likheter med många andra ursprungsbefolkningars och jägarfolks religioner, kanske särskilt med de som lever på samma breddgrader, till exempel ursprungsfolk i Nordamerika, inuiter och sibiriska folkgrupper.

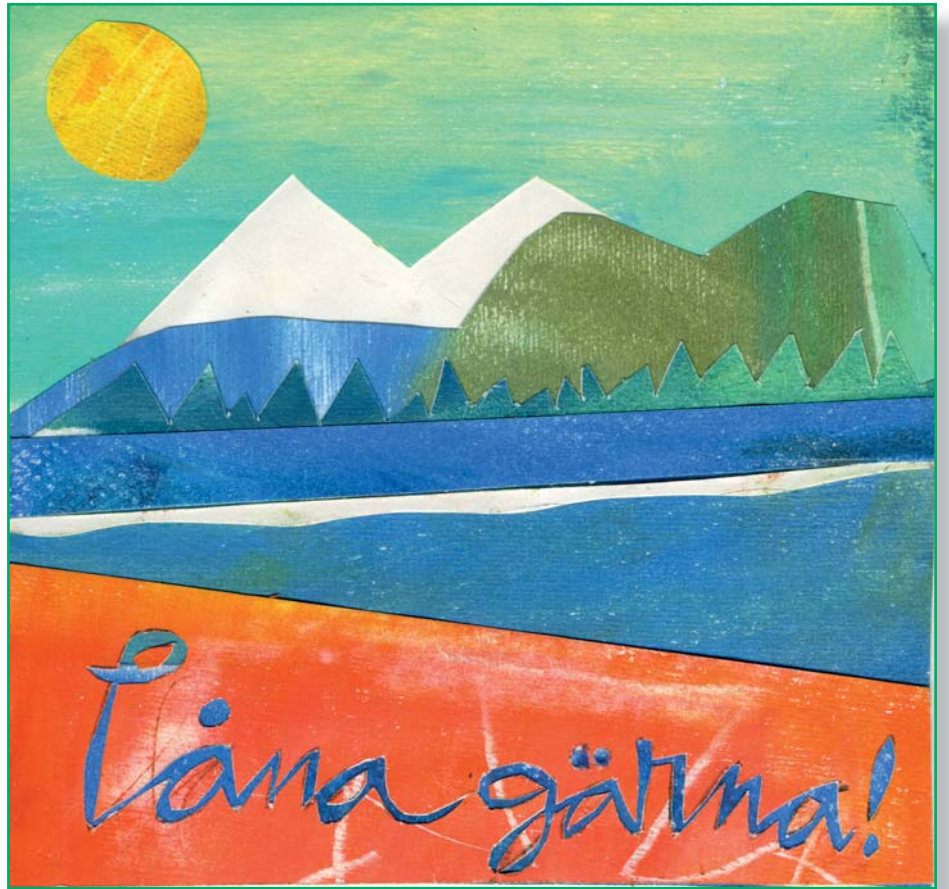
Enligt dessa traditioner är jord, mark och vatten levande väsen. Dessa måste respekteras genom riter och man visar aktsamhet om naturen genom att leva varsamt. Samerna levde inte ett isolerat liv under tidig medeltid. Det förekom handelsutbyte både med vikingar och senare i kristen tid med den skandinaviska befolkningen. Den traditionella samiska tron förändrades över tid, både fornordisk tro och kristendom kom att på olika sätt influera samerna och deras trostövning.

Vid slutet av 1600-talet kommer mer detaljerade berättelser om samisk traditionell religion. Det är missionerande kristna som gör dessa nedteckningar, vilka inte all-

tid kan sägas vara korrekta utan i många fall präglade av oförståelse för de traditioner och det religiösa bruk man mötte. De pietistiska 1600- och 1700-talsmissionärerna utövade påtryckningar för att samerna skulle förändra sina inre övertygelser och sin tro. Nu måste de verkligen ta till sig den kristna läran fullt ut. Under 1800-talet tror man att de flesta samer döpte sina barn, vigdes och begravdes inom kyrkans ramar. Samernas egen tro fanns nu bara kvar i dold form, inte i öppet berättande utan förtäckt i seder och skick som ingen längre menade var ett hot mot kristendomen. Från den här tiden talar samer i olika uppteckningar om sin traditionella religion som föregångarnas religion. Genom de myter och minnen som upptecknades ser man dock att religionen gjort avtryck som inte så lätt tvättats bort genom tiden.

Se vidare Åsa Virdi Kroiks artikel om samernas religion www.so-rummet.se

För de flesta ursprungsfolk är alltså naturen besjälad, ett levande väsen. Man kan inte äga naturen, utan den finns där till låns. Du får bruka marken till bete, jakt och fiske, men inom flera traditioner är det vanligt att något måste lämnas tillbaka när naturen gett dig något. Det lämnas ett slags pant som i princip kan vara vad som helst, men gärna ha en koppling till det som tagits, för

att visa respekt för det som ger liv. På motsvarande sätt ska inte naturen skadas eftersom vi är besläktade med och besjälade av den. Skadar vi naturen skadar vi våra förfäder, vårt eget blod.

Kolonisationen av Sápmi var våldsam och de övergrepp som då gjordes, och som pågick organiserat fram till 1950-talet, har skapat djupa sår. Det har under lång tid talats om behov av försoning. När vi nu ska *hela* skapelsen måste vi också värna om att *helas* tillsammans.

I förhållande till naturen bör vi idag tänka på de traditioner som tidigare rådde i Sápmi, inte minst genom att rennärningen blir allt mer beroende av effektiv teknologi och i någon mening en industriell hantering. Detsamma gäller i förhållande till gruvdriften och dess brytningsmetoder, som allt oftare starkt ifrågasätts ur miljösynpunkt. Det här betyder att skörheten finns både i relationen *till* naturen, men också *inom* den. Men när båda parter helas och helar varandra då sker ett genuint helande. Så kan man förstå den på Nya Zeeland födde prästen och forne ANC-kämpen Michael Lapsley, som leder ”Institutet för helandet av minnen” (Institute for Healing of Memories) i Sydafrika. Där möts parter, både offer och förövare som varit i konflikt, och går igenom och erkänner sina sår och missgärningar för varandra och

för sig själva. Den här förståelsen borde få stor betydelse för den försoningsprocess som pågår mellan Svenska kyrkan och den samiska befolkningen. Försoning är en sak, kopplat till en sakfråga – helande är delvis något ytterligare, kopplat till livet i sin helhet.

Var finns tanken på kommande generationer och deras eventuella rätt till de resurser som fortfarande finns outnyttjade – var finns någon form av besinning eller varsamhet? Rachel Carson öppnade chockerande effektivt våra ögon för miljöförstöringen med sin banbrytande bok ”Tyst Vår”:

”Under sin marsch mot sitt klart uttalade mål, herraväldet över naturen, har människan skaffat sig en nedslående meritlista av ständiga ödeläggelser, riktade inte bara mot den jord hon bebor utan också mot det liv som delar den med henne.”

Vi måste ställa oss frågan om det är absolut nödvändigt att exploatera nya olje- och gasfält, då miljöriskerna är så stora. Särskilt då intresseområdena i allt högre utsträckning ligger i den miljömässigt mycket sårbara Arktis-

regionen. Vi kanske ska sträcka oss så långt som att säga att vi helt enkelt ska låta bli. Den arktiska miljön är mycket ömtålig och den är redan svårt sargad och klarar inte mycket högre belastning. Ett ytterligare nedbrytande av den arktiska miljön skulle få avsevärda konsekvenser inte bara för närmiljön, utan även för planeten som sådan.

Att gå försiktigt och sparsamt fram betyder inte att vi ska vara teknik- och utvecklingsfientliga. Många av framtidens problemlösningar kommer att finnas just i teknikutveckling och annan utveckling som gagnar livet både medicinskt och försörjningsmässigt. Samtidigt måste vi mot bakgrund av dagens situation ställa oss frågan om det finns rum för varsamhet och besinning.

Debatten kring hållbar utveckling handlar till stora delar om dessa frågor. Vi måste våga kritisera tankarna på en konstant tillväxt så som den ter sig idag, innerst inne känner nog de flesta att den är orimlig. Tillsammans måste vi verka för att hushålla med och spara på de resurser som ännu inte exploaterats. Det betyder att vi måste arbeta ännu intensivare med återanvändning och energihushållning. Vi måste radikalt minska användandet av fossila bränslen och andra så kallade tröga bränsleslag, kon-

vertera vår energianvändning och vidareutveckla alternativa och förnybara så kallade snabba energikällor. Det är också nödvändigt att på allvar förstå att vi inte är den sista generationen – vi måste ta ansvar för att bevara resurser och skapa ett stabilare klimat för kommande generationer. Det kommer att krävas förändring, särskilt av oss som lever i den materiellt rika världen. Vår nuvarande livsstil är ohållbar och ovarsam.

De ekonomiska mekanismer som styr de faktiska beslutsfattarna sker genom kvartalsvis ekonomisk rapportering och prognostisering. Under dessa förhållanden skapas inget som helst utrymme för långsiktighet. Detta framhåller den förre vicepresidenten i USA, Al Gore, som numera är en inflytelserik förespråkare för att vi måste förändra hela vårt sätt att tänka och agera, för att nå en effektiv förändring av såväl klimat som miljö. Man kan nog påstå att den politiska makten faktiskt är underställd den ekonomiska. Det är i de globala företagens styrelserum de avgörande besluten fattas. Sedan får vi se om miljölagar och andra reglerande instrument påverkar i någon utsträckning. Facit är dystert.

Vardagens teologi

Det finns väldigt många som kan otroligt mycket om hållbar utveckling och om klimatfrågan. Kanske kan det ändå vara på sin plats att fråga sig om kyrkan behöver en teologi som grund för arbetet med klimat, miljö och hållbar utveckling? En del tycker nog att svaret är ett självklart ”ja”, andra är mer tveksamma och tycker att detta är frågor som vi kan arbeta med utan teologisk reflektion.

Många är också de som tror att judendomen, som faktiskt är mer än en enhetlig företeelse, och de kristna kyrkorna har en fin och ansvarsfull relation till naturen. Tankar som går tillbaka till skapelseberättelserna och särskilt det parti där människan av Gud erhåller en särskilt ansvar att vårda Guds skapelse. Men så är inte fallet. Det har alltid funnits en spänning mellan människan och naturen och det stora ansvar som getts oss, vilket alltför ofta fått lysa med sin frånvaro. Vissa av kyrkofäderna hade en ganska negativ inställning till naturen då den fördunklade den ”rena Guds bilden”. De som försökte skapa en teologi som också inkluderade naturen som tecken på Guds närvaro gick det inte alltid så bra för, som till exempel kyrkofadern Irenaeus (år 130-202) vars idéer inte alltid var oemotsagda. På den tiden handlade det om uppgörelser inom den tidiga kristna kyrkan – teologiska stridigheter – såväl som upp-

görelser med grekisk och romersk filosofi och religion. Förenklat kan man säga att det är först på 1100-talet som det börjar formuleras teologier som också tar hänsyn till naturen och dess värde som en Guds skapelse. Det är bland annat teologer och filosofer vid katedralskolan i Chartres i Frankrike (till exempel Wilhelm av Conches och Bernard Silvestris) som tänker och skriver på detta sätt. Det är också i slutet av 1100-talet som Franciskus av Assisi inleder sin verksamhet och vars teologiska insikter spelar roll än idag.

För Svenska kyrkans del och för Luleå stift är nog svaret ja, vi behöver en teologisk grund att vila på och ta spjörn mot, särskilt när frågor ställs om varför vi som kyrka engagerar oss i dessa till synes sekulära, ekonomiska och politiska frågor.

Hur ska en sådan teologi se ut? Är det en särskild så kallad "ekoteologi" vi ska utarbeta eller ska vi försöka skapa en sammanhållen teologi där ansvarsfrågorna kring skapelsen och livets förutsättningar vävs in i vardagens teologi?

Det är lätt att falla för frestelsen att försöka fånga in frågor om miljö, klimat och hållbar utveckling i en alldeles

egen teologisk fålla. I kristen tradition använder vi gärna begreppet *skapelsen* synonymt med *naturen*, men i själva begreppet skapelse finns också människan tydligt med. Skapelseberättelsen är inte detsamma som skapelse-tanken. Idén om att det finns en tanke bakom skapelsen återspeglas bland annat i Psaltaren och i kristen teologi är den en del i frälsningshistorien. Det här är ett uttryck som vi stöter på litet nu och då och som handlar om relationen mellan Gud och människa. Gud skapar livsformer, däribland människan, men hon vill gå sin egen väg och bryter på så sätt med Gud. Tillvaron blir en kamp mellan mänsklighetens tillkortakommanden och Guds ingripanden i historien för att rädda människan. Gud låter sig födas in i mänskligheten och passionsdramat – händelseförloppet runt Jesus – hans infångande, avrättning och uppståndelse under stilla veckan och påsken blir ett faktum. Guds ingripanden i historien för att frälsa människan kan därför ses som ett uttryck för Guds kärlek till skapelsen. I Paulus brev sammankopplas därför skapelsen och frälsningen. Att trosbekännelsen börjar med tron på Gud som skaparen är ingen tillfällighet.

Men när vi ställer oss frågan om vad som egentligen står på agendan, då blir det tydligt att det är tillvaron i sin helhet vi talar om även om vi gör det i termer av kli-

mat, miljö och begreppet hållbar utveckling. Det är alldeles utomordentligt att det finns teologer som skriver ”ekoteologier” och som definierar sig som ”ekoteologer”. Det är samtidigt en spännande utmaning att undersöka om vi kan skriva en teologi som fångar in både kyrkans grundläggande uppgift, uppdraget att vara kyrka, samtidigt som vi lyfter fram tankarna om Gud skaparen och livgivaren, och vår roll i att vårda och bevara den magnifika skapelsen som vårt och allt annat levandes livsrum.

Det är lätt att känna den kraftfulla smärtan men samtidigt också hoppet i Jonas Jonssons text ”Tårarna vattnar”:

”Tårarna vattnar fattigas jord.
Rosen blöder i sanden.
Rättvisan vandrar i lidandets skor.
Men ännu andas Guds Ande.

Våldet slår sönder människors hopp.
Rosen blöder i sanden.
Jorden har oläkta sår på sin kropp.
Men ännu andas Guds ande.

Humlor och hav bär sorg i sitt brus.
Rosen blöder i sanden.
Tillväxten äter på skapelsens hus.
Men ännu andas Guds ande.

Kristus ska frälsa världen en gång.
Rosen blommar i sanden.
Människan deltar i frihetens sång
när alla andas Guds ande.”

Vi påverkar klimatet i negativ riktning

Det förhåller sig alltså så att vi människor, särskilt på det norra halvklotet, klart och tydligt påverkar klimatet i en negativ riktning. Den globala uppvärmningen är inte enbart en del i ett cykliskt förlopp, där varma perioder avlöses av kalla. Vi påverkar uppvärmningen radikalt genom vår förbrukning av bland annat fossila bränslen vilket ökar nivåerna av växthusgaser, till exempel koldioxid och andra gaser som påverkar atmosfärens temperaturhöjning. Detta leder till att genomsnittstemperaturen höjs, vilket får långtgående konsekvenser för livsvillkoren på vår planet. Teologiskt sett handlar detta om oss människor som förvaltare i vidaste mening, av skapelsen i sin helhet och synen på densamma och därigenom också

synen på Gud, oss människor, annat liv, vår frälsning och försoning med ”alltet”.

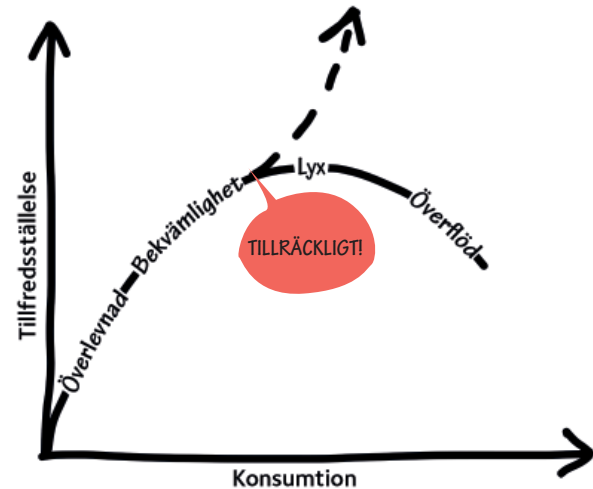
I ett globalt perspektiv får redan utsatta regioner och stora delar av jordens befolkning än sämre levnadsvillkor jämfört med den rika delen. Med ”rik” menar jag inte ekonomisk köpkraft utan framförallt energi- och råvarumässiga högkonsumenter. De fattiga drabbas i flera avseenden av vår överkonsumtion, enkelt formulerat.

För oss som kyrka handlar detta om vårt internationella engagemang för fred, försoning och rättvisa. Vi ska vara observanta på hur vi ser på oss själva, hur vi möter vår medmänniska, liksom annat av Gud skapat även om vi

inte möter det i vår absoluta närhet. Samtidigt ska vi vara väl medvetna om att det till synes avlägsna ofta finns nära oss. Därför måste vi gå tillbaka till grundfrågan om meningsfullhet och meningsgivande. Finns det mer värden i ett i tron grundat förhållningssätt till livet och skapelsen, inte bara som en ”floskel” utan på största allvar? Om det är så, vilka är då våra ankarplatser där vi kan stanna upp och vila trots yttre tryck? Kan vår teologi vara en teologi av advent – av förväntansfull väntan på det som ska komma? Att orka vänta och inte behöva finna allt här just i den aktuella stunden? Måste vi kunna köpa jordgubbar i december?

Det finns klara samband mellan lycka, tillfredsställelse och medel till självförverkligande. Undersökningar visar att ett övermått av tillgångar och möjligheter inte alltid leder till en konstant lyckotillväxt. Det är snarare tvärt om. Det finns en kritisk punkt då lycka och tillfredsställelse inte längre ökar i takt med konsumtionen. Bilden visar denna kurva och sambanden mellan livsvillkor, ekonomisk utveckling, tillfredsställelse, lyxkonsumtion samt förlusten av känslan av tillfredsställelse och lycka. Kurvan går från överlevnad till bekvämlighet/nöjdhet och lyx, för att sedan dyka vid överflöd.

TILLFREDSSTÄLLESEKURVA

Resonemanget återfinns via följande länk: http://www.tellus.org/documents/Great_Transition.pdf

Det spännande med denna bild är att den visar sig att tillfredsställelse- och lyckokänslan inte ökar konstant utan att den i stället faller nedåt i takt med att överflödet och det extravaganta levernet tilltar. Det här säger oss något och visar på att den besinning vi efterfrågade inledningsvis kanske faktiskt skulle leda till lyckligare och mer har-

moniska människor i den del av världen som idag kapar åt sig majoriteten av konsumtionsprodukterna. I Matteusevangeliet kan vi läsa:

”Vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men måste betala med sitt liv? Med vad ska hon köpa tillbaka sitt liv?”

Matteus 16:26

eller ur Ordspråksboken:

”Bättre knapphet och Gudsfruktan än överflöd och oro.”

Ord 15:16

Vi måste försöka finna skalans ”tillräcklighetspunkt” där konsumtion och tillfredsställelse harmoniserar.

Frågan om varför vi ska ha tillgång till allt omedelbart och oavsett säsong kan ju tyckas löjeväckande, men glöm jordgubbarna även om fenomenet är nog så tankeväckande och låt oss tänka på allt annat som ständigt står till buds utanför säsongen.

”Allt vad Herren har skapat är underbart, och allt vad han har befallt sker i rätt tid. Ingen må säga: 'Vad är detta? Vad är det till för?' Allt blir efterfrågat när dess tid är inne.”

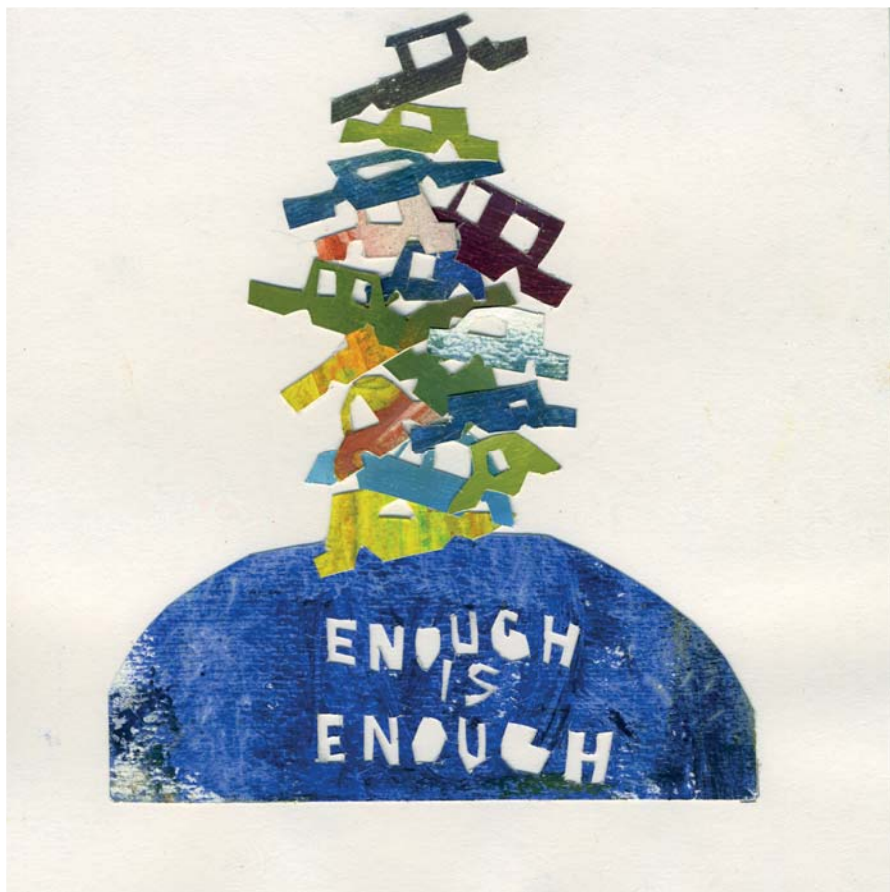
Syrak 39:16-17

Vad kan jag bidra med, vad kan jag förändra? Spelar det jag gör någon roll i det stora hela? Det här är viktiga teologiska frågor för den som nu inte skulle uppfatta dem som just teologiska.

Luleå stift är rikt! Rikt i så motto att här finns naturtillgångar i form av skog, malm och vatten. Kulturen är ytterligare en rikedom och stiftet är rikt på fromhet i olika traditioner. Här finns en samisk urbefolkning, med sin kultur och sina näringar. Det är ett stift rikt på spänningar mellan motstridiga intressen och målsättningar, både ekonomiskt och kulturellt. Dessutom finns här ett spänningsförhållande mellan det som framhålls som varande av riksintresse och vad som är bäst ur ett lokalt/regionalt perspektiv.

Som kyrka och sett ur ett teologiskt perspektiv måste vi möta dessa förhållanden genom dialog. Men en fruktbar dialog förutsätter att vi vet vilka vi är, vad vi vill och

varför. God dialog förutsätter tydlighet. Är vi inte tydliga inåt, gentemot oss själva som kyrka med alla variationer och olika tolkningsförutsättningar, hur kan vi då vara tydliga i dialogen med det omgivande samhället som vi självklart också är en del av? Vi bör alltså se till vår egen självbild och våra egna perspektiv och göra dessa tydliga både för oss själva och för andra som inte delar vår gemenskap. ”Att se sig själv som den andre” är en god föresats i detta arbete. Det betyder inte att ge upp sig själv, utan att se hur mycket av mig som också finns i den jag möter. Att se likheter och skillnader är berikande och definitivt inte förminskande.

Bibeln är full av bilder och liknelser som lyfter fram förhållandet mellan ”jag” och ”den andre”. Jesus använde själv många sådana bilder. Frågan är ju bara hur vi läser dessa? Är jag kvinnan vid Sykars brunn eller är jag den som talar till rätta, den som ger råd (Joh. 4:7-18)? Är

jag mannen från Samarien eller är jag den misshandlade (Luk 10:28-37)? Är jag äktenskapsbryterskan eller är jag den som vill kasta den första stenen (Joh. 7:3-11)?

Det är nog ofta så, att vi undviker att se oss själva som offer eller utsatta, eller som den som inte ska kasta den första stenen. Samtidigt finns det en hel teologisk skola, *befrielse-teologin*, som just tar sitt avstamp i att vara den utsatta. Utifrån detta perspektiv blir vårt agerande och vår syn på oss själva och vår omvärld annorlunda än om vi ser oss som de privilegierade. Sanningen är väl någonstans mitt emellan; ibland är vi privilegierade, ibland är vi utsatta. Precis som så många andra. Livet är inte antingen svart eller vitt.

Skapelsen som teologisk inspiration

Bibeln lär oss att Gud satt oss att förvalta skapelseverket. Det är Gud som skapat och skapar allt som varit, är och ska komma. Gud är alltid närvarande. Inom ortodox teologi talar man om skapelsen som sakrament. Här finns mycket att lära. Om skapelsen är sakramental, genomsyrad av ständigt närvarande helighet som Guds tre aspekter; fader, son, helig ande, så är också vi delar i denna helighet. Det får konsekvenser för hur vi ser på skapelsen inte bara i begränsad mening som planeten jorden, utan också på alltet – hela det ofattbara universum som skapelseverk i ständigt tillblivande. Det får också konsekvenser för hur vi ser på kyrkan. Är kyrkan något statiskt, en organisatorisk struktur, eller blir kyrkan nå-

got ytterligare, något större, en levande organism, när vi tolkar skapelsen som sakrament?

Om vi betraktar skapelsen som ett sakrament suddas gränserna ut för vad vi menar med kyrka. Genom inkarnationen i Kristus blir kyrkan mer en organism där vi och allt annat är delar. För detta har vi fått ett uppdrag; att vara Guds förvaltare. Det är ett uppfordrande och krävande ansvar. Det sträcker sig bortom här och nu för att blicka in i framtiden. Hur vill vi att vårt förvaltar-skapsarv ska te sig för kommande generationer? Vi har redan nu på många sätt passerat gränserna för vad skapelsen förmår ge oss. Det är tid nu att återställa och skapa långsiktigt-

hållbarhet. Genom sin sakramentalitet antar allt ändligt en dimension av tidlöshet – det synliga blir också bärare av en osynlig dimension. Genom nåden kan vi öppna våra ögon och verka för att försonas med skapelsen i sin helhet. ”*Naturens ordning i dess fulländning bör man giva akt på*”, skriver Carl von Linné i ”*Diæta naturalis*” år 1733. Vi försonas och helas med Gud och oss själva, med allt som är och ska komma. Vi växer i vår kunskap om vårt ansvar och i vårt verk växer vår kunskap om Gud.

Förvaltarskapstanken är djupt rotad i vår kristna tradition, inte minst i den lutherska. Jag har talat om kristna som förvaltare av Guds skapelse, att Gud gett oss detta uppdrag, denna roll. Förvaltarskapet har kretsat kring att hushålla med våra resurser för vårt egenintresse, både ekonomiskt och som brukare av jordens resurser.

Men bilden av att vara förvaltare är långt ifrån oproblematiserad. Det finns en risk att vi uppfattar oss själva utifrån ett uppifrånperspektiv. Att vi i någon mening är överordnade skapelsen i vår roll som förvaltare, att skapelsen tillhör oss. Detta resulterar lätt i en antropocentrisk förståelse av skapelsen, idén att människan är universums centrum. Förvaltarskapet utgår i ett sådant perspektiv från det som är bäst för människan.

Vad vi menar med ett antropocentriskt förvaltarskap kan följande citat från Psaltaren illustrera:

”Du gjorde honom (människan) nästan till en Gud, med ära och härlighet krönte du honom. Du lät honom härska över dina verk, allt lade du under hans fötter: får och oxar, all boskap, och markens vilda djur, himlens fåglar och havets fiskar, allt som vandrar havets stigar.”

Psalm 8: 6-9

Vi förlorar i en sådan förståelse relationen till värdet av liv i stort, till förmån för vårt eget livsrum och vår roll i detsamma. Men skapelsen tillhör Gud, inte människan. Vi är delar av denna skapelse och delar livsrummet med allt annat skapat. Åter till Psaltaren, denna gång inledningen till psalm 24:

”Jorden är Herrens med allt den rymmer, världen och alla som bor i den. Det är han som har lagt dess grund i havet och fäst den över de strömmande vatten.”

Psalm 24: 1-2

Det finns flera psaltarpсалmer som pekar på relationen mellan Gud som skapare och skapelsen. Ett exempel är Psalm 148 där Gud prisas som den som upprätthåller skapelsen. Psalm 104 ger återklang av skapelseberättelserna i Mosebok 1.

De två skapelseberättelserna, som i sig ger olika tyngdpunkt åt människans del i skapelsen, har format vår syn på människan och skapelsen.

”I begynnelsen skapade Gud himmel och jord.

Jorden var öde och tom, djupet täcktes av mörker och en Gudsvind svepte fram över vattnet. Gud sade: 'Ljus, bli till!' Och ljuset blev till. Gud såg att ljuset var gott, och han skilde ljuset från mörkret. Gud kallade ljuset dag, och mörkret kallade han natt. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den första dagen.

Gud sade: 'I vattnet ska ett valv bli till, och det ska skilja vatten från vatten.' Och det blev så. Gud gjorde valvet och skilde vattnet under valvet från vattnet ovanför valvet. Gud kalla-

de valvet himmel. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den andra dagen.

Gud sade: 'Vattnet under himlen ska samlas till en enda plats, så att land blir synligt.' Och det blev så. Gud kallade det torra landet jord, och vattenmassan kallade han hav. Och Gud såg att det var gott. Gud sade: 'Jorden ska ge grönska: fröbärande örter och olika arter av fruktträd med frö i sin frukt ska växa på jorden.' Och det blev så. Jorden frambringade grönska: olika arter av fröbärande örter och olika arter av träd med frö i sin frukt. Och Gud såg att det var gott. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den tredje dagen.

Gud sade: 'På himlavalvet ska ljus bli till, och de ska skilja dagen från natten och utmärka högtider, dagar och år. De ska vara ljus på himlavalvet och lysa över jorden.' Och det blev så. Gud gjorde de två stora ljusen, det större ljuset till att härska över dagen och det mindre till att härska över natten, och han gjorde

stjärnorna. Han satte ljusen på himlavalvet att lysa över jorden, att härska över dag och natt och att skilja ljus från mörker. Och Gud såg att det var gott. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den fjärde dagen.

Gud sade: 'Vattnet ska vimla av levande varelser, och fåglar ska flyga över jorden, under himlavalvet.' Gud skapade de stora havsdjuren och alla olika arter av levande varelser som vattnet myllrar och vimlar av och alla olika arter av fåglar. Och Gud såg att det var gott. Gud välsignade dem och sade: 'Var fruktsamma och föröka er och uppfyll sjöar och hav. Och på jorden ska fåglarna föröka sig.' Det blev kväll och det blev morgon. Det var den femte dagen.

Gud sade: 'Jorden ska frambringa olika arter av levande varelser: boskap, kräldjur och vilda djur av olika arter.' Och det blev så. Gud gjorde de olika arterna av vilda djur, boskap och markens kräldjur. Och Gud såg att det var gott.

Gud sade: 'Vi ska göra människor som är vår avbild, lika oss. De ska härska över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräldjur som finns på jorden.' Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem. Gud välsignade dem och sade till dem: 'Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden.'

Gud sade: 'Jag ger er alla fröbärande örter på hela jorden och alla träd med frö i sin frukt; detta ska ni ha att äta. Åt markens djur, åt himlens fåglar och åt dem som krälar på jorden, allt som har liv i sig, ger jag alla gröna

örter att äta.’ Och det blev så. Gud såg att allt som han hade gjort var mycket gott. Det blev kväll och det blev morgon. Det var den sjätte dagen.

Så fullbordades himlen och jorden och allt vad där finns.”

1 Mos 1-2:1

Denna version ger en mer refererande bild av hur världen etableras ur det kaos som rådde utan sol och måne, utan att vattnet skiljts åt för att skapa fast mark. Ur detta kan sedan växter växa och djur fylla sina platser och sedan på den näst sista dagen sätts människan på plats att härska över allt detta. En bild som motiverat en del av kristenheten att se naturen som människans egendom och uppgift att förvalta.

Den andra skapelseberättelsen börjar inte i kaosmakterna som vattnet symboliserar, utan i den torra jorden som inte kan bära frukt.

”Detta är berättelsen om hur himmel och jord skapades.

När Herren Gud gjorde jord och himmel, när ingen buske fanns på marken och ingen ört hade spirat, eftersom Herren Gud inte hade låtit något regn falla på jorden och ingen människa fanns som kunde odla den – men ett flöde vällde fram ur jorden och vattnade marken – då formade Herren Gud människan av jord från marken och blåste in liv genom hennes näsborrar, så att hon blev en levande varelse. Och Herren Gud planterade en trädgård österut, i Eden, och satte där människan som han hade format. Herren Gud lät alla slags träd växa upp ur marken, sådana som var ljuvliga att se på och goda att äta av. Mitt i trädgården stod livets träd och trädet som ger kunskap om gott och ont.

En flod rinner upp i Eden och bevattnar trädgården. Sedan delar den sig i fyra armar. Den första heter Pishon, den flyter kring Havila,

ett land där det finns guld. Guldet i det landet är fint, och där finns också bdelliumharts och onyxsten. Den andra floden heter Gichon, den flyter kring Kush. Den tredje floden heter Tigris, den rinner öster om Assyrien. Den fjärde floden är Euftrat.

Herren Gud tog människan och satte henne i Edens trädgård att bruka och vårda den. Herren Gud gav detta bud: "Du får äta av alla träd i trädgården utom av trädet som ger kunskap om gott och ont. Den dag du äter av det trädet ska du dö."

Herren Gud sade: "Det är inte bra att mannen är ensam. Jag ska ge honom någon som kan vara honom till hjälp." Så formade Herren Gud av jord alla markens djur och alla himlens fåglar och förde fram dem till mannen för att se vad han skulle kalla dem. Varje levande varelse fick det namn som mannen gav den. Mannen gav namn åt all boskap, alla himlens fåglar och alla vilda djur."

1 Mos 2:4–20

Här är berättelsen mer människocentrerad då den börjar med skapandet av människan, men först då det livgivande vattnet har trängt upp ur jorden för att skapa förutsättningar för liv. Men å andra sidan understryker berättelsen vikten av att människan är av samma materia som allt annat som finns. Det här är något som stämmer med biologisk kunskap idag. Vi är uppbyggda av samma byggstenar. Den andra skapelseberättelsen understryker det med sin betoning av att människan, som skapas i början av berättelsen, skapas av stoft från jorden och får livet inblåst i sig. Det kan tolkas som en betoning av människan som en del av allt skapat.

Om båda berättelserna gäller att människan är skapad i samma akt som allt annat levande i skapelsen.

Detta kan ge oss en mer användbar förståelse av att vara förvaltare genom att vi kan sätta in oss i ett biologiskt sammanhang där människor är en livsform bland andra levande organismer. Förvaltarskapet kommer då att flytta fokus från det som tycks bäst för människan till det som är bäst för den biologiska mångfalden i sin helhet. Det är en omfattande utmaning, som Gud säger till Job i kap 38:18 ”kan du fatta jordens vidd?”. Det ansvar vi har är att säkerställa förutsättningarna och samspelen mellan olika livsformer för ett hållbart liv i vidaste

mening, där vi genom vårt sätt att leva och bruka natur och miljö inte medverkar till ytterligare utarmning av den biologiska mångfalden. För att åter citera Carl von Linné:

”Jag vet ej ens rätt, huruvida världen utan olägenhet skulle kunna äga bestånd om till och med blott en enda djurart där kommer att saknas.”

Ur ”Om undran inför naturen”

Att försonas med skapelsen

Hur kan vi då försonas med något så abstrakt som skapelsen? Hur ser en sådan försoningens teologi ut?

Först något om begreppen nåd, förbarmande och förlåtelse. Är det här tre synonyma, eller lika betydande begrepp eller står de för olika innehåll? Dessa begrepp spelar stor roll när vi ska tala om försoning och kraft till att försonas. I dagligt språkbruk är det nog lätt att vi använder orden växelvis utan att närmare reflektera över det. Också Bibeln ställer till det litet för oss när vi ska förstå skillnaderna mellan dessa tre så viktiga begrepp.

Det kanske är på sin plats att göra skillnad på begreppen i juridisk mening och när vi ser dem ur ett teologiskt perspektiv.

I vardagsjuridiken är att ansöka om nåd och att eventuellt bli benådad mer eller mindre samma sak som att be om förlåtelse och att den missgärning som begåtts bedöms som sonad. Att ”ha förbarmande med mig” tolkar vi också som att någon människa, eller Gud, ska ha överseende med mina tillkortakommanden – förlåt mig, visa mig din nåd. Det här känner vi igen. Men kan nåd vara något ytterligare, en kraft i någon mening?

Nådegåvor handlar i förstone inte om att vara förlåten utan snarare om att ha erhållit särskilda egenskaper av Gud. Så Guds nåd ska kanske förstås på två sätt beroende på i vilket sammanhang vi använder ordet. Å ena sidan

kan det vara en akt av förbarmande och förlåtelse, å andra sidan kan det vara en kraft som vi erhåller och som ger extra egenskaper eller förmågor att försöka lösa svåra problem; en slags hjälpande egenskap som vi inte har av naturen, men som vi genom vår tro kan få tillgång till. I detta avseende tolkar vi begreppen snarast teologiskt framför juridiskt.

För kyrkofadern Augustinus är nåden närmast att betrakta som ett tillstånd av upplysning och mental insikt. Vi är i vårt medvetande klara över att allt vi gör omfattas av Guds nåd som uppenbarad sanning, den sanning vi får i form av tilltal genom Guds ord. Den gudomliga kärleken, helig ande, styr våra göranden och låtanden. Ett liv i tro är med andra ord ett liv helt präglad av Guds nåd. Det ställer krav på oss att följa den rätta vägen och att vi när vi hamnat fel, begått oförätter, tar till oss förlåtelsen på allvar och rättar till det som blivit fel. Detta

har särskild bäring på vårt arbete med klimat, miljö och hållbar utveckling, där så mycket handlar om förändrade beteenden och att försöka återställa det som blivit fel. Inte bara för oss, utan för skapelsen i sin helhet. Det är en kraft att vara omsluten av Guds nåd!

Den i Kenya verksamme forskaren och fredsarbetaren Hizkias Assefa, som till vardags jobbar med freds forskning och försoning, ser försoning ur ett helhetsperspektiv där också försoning omfattar en själv, det egna jaget, för att uttrycka sig lite filosofiskt. I detta ingår också att försonas med naturen. Han skriver:

”..att försonas med sig själv innebär därför inte bara att försonas med sitt andliga jag utan också med sitt kroppsliga/materiella jag – jorden/naturen. Detta betyder med andra ord att man som enskild individ inte kan stå i ett förnedrande eller i en konfliktmässig relation till vår planet, dess natur och miljö samtidigt som man framhåller att man är försonad och tillfreds med sig själv.”

Ur Assefa, H och Wachira G: Peacemaking and Democratisation in Africa sid 48. NPI, Nairobi 1996. [förf. översättning]

Försoningsarbetet, vår strävan efter att komma till rätta med de brister som vi är del av och som lett till en ohållbar situation för skapelsen i sin helhet är en pilgrimsvandring. En helandets vandring till försoning med oss själva och skapelsen i sin helhet. Att finna ro i det rimliga och hållbara; både vad gäller vårt sätt att leva såväl som hur vi låter naturen leva.

I andra och tredje Mosebok talas det om hur viktigt det är att vi inte överutnyttjar vår natur, vår odlingsmark. De begrepp som används i detta sammanhang är ”sabbatsår” och ”friår”.

”Sex år ska du beså din jord och bärga dess gröda, men det sjunde året ska du låta marken vila och ligga i träda. Då kan de fattiga i ditt folk få sin föda från den. Det som blir över kan de vilda djuren äta. Så ska du också göra med din vingård och dina olivträd.”

2 Mos 23:10-11

”Säg till israeliterna: När ni kommer in i landet som jag ger er, ska landet fira Herrens sabbat. I sex år ska du beså din åker, och i sex år ska

du beskära dina vinstockar och bärga skörden. Men det sjunde året ska landet ha en sabbatsvila, en Herrens sabbat. Då ska du inte beså din åker och inte beskära dina vinstockar. Vad som växer upp av spillsäden efter skörden ska du inte skörda, och de druvor som växer på dina obeskurda vinstockar ska du inte plocka. Det ska vara ett år av sabbatsvila för landet. Vad landet självt kan frambringa under denna sabbat ska vara mat åt dig, din slav och slavinna, din daglönare och den som tillfälligt bor hos dig, alla som är hos dig. Din boskap och de vilda djuren i ditt land ska också äta av vad landet kan ge.”

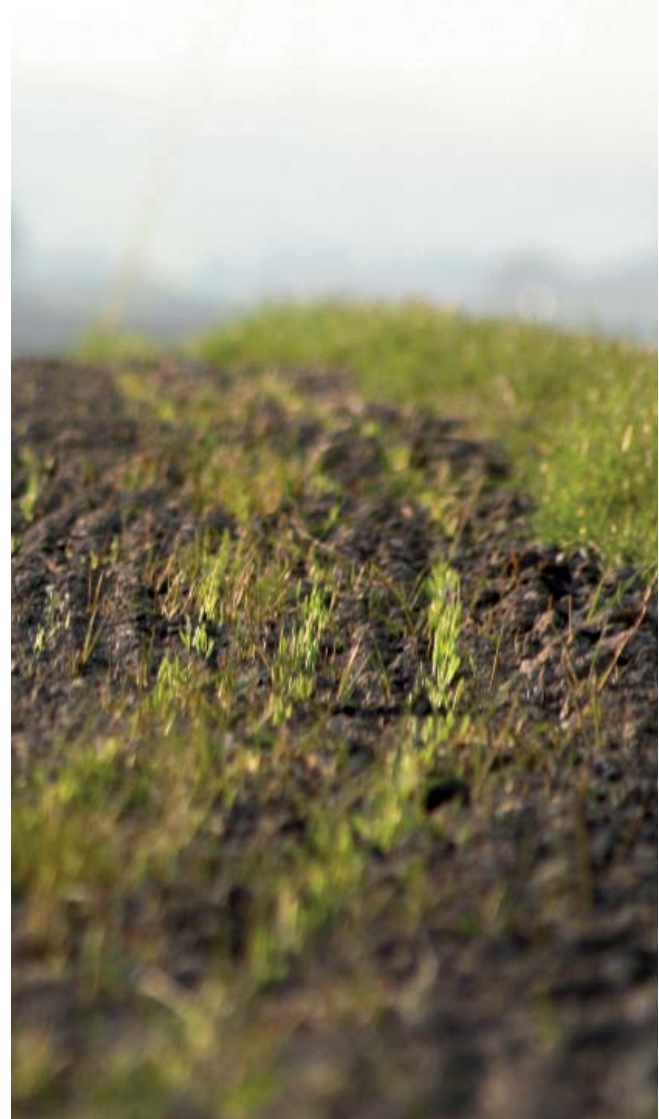
3 Mos 25: 2-7

”Du ska låta det gå sju sabbatsår, sju gånger sju år, så att tiden för de sju sabbatsåren blir fyrtionio år. I sjunde månaden, den tionde dagen i månaden, ska du låta hornen ljuda. På försoningsdagen ska ni stöta i horn i hela ert land, och ni ska helga det femtionde året och utropa frihet åt alla invånare i landet. Det ska

vara ett friår för er: var och en ska få tillbaka sin egendom och få komma tillbaka till sin släkt. Detta femtionde år ska vara ett friår för er. Då ska ni inte så något, och vad som växer upp av spillsäden ska ni inte skörda, och druvor från de obeskurda vinstockarna ska ni inte plocka. Ty det är ett friår, det ska ni hålla heligt. Ni ska få er mat av det marken kan ge.”

3 Mos 25:8-12

Sabbatsåren och friåret är omdiskuterat. Det råder ingen tydlig klarhet kring om de blivit förverkligade. Den senare passagen, den ur 3 Mos 25:8-12, är spännande då den menar att det år som följer på 7 x 7, vart femtionde år, både skulle vara friår och sabbatsår. Det finns också passager i Gamla testamentet som antyder att man inte levde upp till friåren och sabbatsåren (3 Mos 26:34f och Krönikerboken 36:21). När landet ödeläggs på 500-talet f Kr, så tolkas det som Guds vedgällning för att man inte levt upp till dessa bud. Samtidigt finns åtminstone ett bibelställe som man menar visar på att man iakttog sabbatsåret runt 100-talet f Kr och det står i Mackabeerboken:

”Med folket i Bet-Sur slöt han fred. De måste lämna staden, eftersom där inte fanns tillräckligt med proviant för en belägring. Det var nämligen sabbatsår, och jorden vilade.”

1 Mack 6:49

”Men det fanns inga livsmedel i lagerrummen, eftersom det var det sjunde året.”

1 Mack 6:33

Oavsett om sabbats- eller friåret förverkligats eller inte så får vi viktig kunskap. Det är Guds vilja att vi inte ska utarma våra resurser och det gäller både oss själva som människor såväl som naturen. Att införa ”sjuårs-tanken” i dagens värld är nog otänkbart. Men det finns andra metoder och tankesätt att ta till för att närma sig grunden bakom denna tanke.

Alla som odlat vet värdet av att låta marken vila, ligga i träda. Vi vet också att samma gröda inte ska odlas på samma plats utan odlingen ska rotera i så kallat växelbruk. Det här gäller både bonden och hobbyodlaren. Textavsnitten handlar också om att hushålla med resurserna. De ska räcka också de år marken inte ska brukas. I dagens

moderna samhälle, åtminstone i den rika världen, märker vi inte så mycket av detta. Butikshyllorna är alltid fulla oavsett varifrån skörden kommer. I den fattiga världen är villkoren helt annorlunda. Priserna på en så viktig gröda som majs blir allt högre, inte för att det råder direkt brist på majs, utan för att vi i den rika världen gör bränsle av den. Det som kanske har ännu större påverkan är spekulation på råvarubörsen. Spannmålspriser rakade också i höjden till exempel 2006/2007 genom spekulation, men också på grund av lägre skördar relaterat till klimatet.

För att klara av att hantera klimatkris och födokris, så kanske vi inte ska tänka i termer av sabbatsår och friår som något cykliskt återkommande, utan istället försöka leva upp till dessa intentioner med stor varsamhet hela tiden, så att vi till vissa delar årligen efterlever dessa tankar om att skona liv och natur för vår och mångfal-dens överlevnad.

Något om konsten att räkna

Gud har skapat människan med många gåvor. En av dessa, som sägs skilja oss från övriga däggdjur, är att vi kan tänka i termer av framtid. När Umberto Eco skrev den berömda ”Rosens namn”, så stod lösningen till alla rysligheter att finna i en hemlighållen text som menade att människan skrattar för hon vet att hon ska dö. En annan gåva vi fått är den att kunna räkna och därigenom kunna förutse resultat och skeenden. Detta är ett av kriterierna på vad vi menar vara vetenskap. Mot denna bakgrund kan det vara tänkvärt att titta litet på hur vi människor vuxit i mängd. Omkring år 1800 blev vi 1 miljard. Det tog oss nästan 12 000 år att nå denna mängd. 130 år senare passerade vi 2 miljarder. Sedan tog det oss bara 30 år att bli 3 miljarder, ytterligare 15 år så var vi 4 miljarder. Sedan har vi blivit ytterligare 1 miljard per 12-års intervall. Nu är vi 7 miljarder människor. Det går med en rasande takt och vi måste ställa oss frågan: vad mer klarar vi av? Det är inte utan att man undrar hur detta varit möjligt.

Svaren finns i vår uppfinningsrikedom. Den tekniska och medicinska utvecklingen leder till att vi får bättre levnadsvillkor, att barnadödligheten sjunker och att vi blir allt äldre. Genom konstgödning har vi kunnat mångfaldiga skördarna jämfört med samma odlingsytor för

100 år sedan. Detta till trots lever omkring en miljard människor i största fattigdom med låg levnadsålder och hög barnadödlighet. Måste det vara så? Vi kan föda denna folkmängd, men bara om vi i den rika världen radikalt lägger om vårt sätt att leva. Att ändra livsstil betyder inte att vi ska ta fram träklubborna och flytta in i grottor. Tvärtom så ska vi maximera vår användning av klimatsmart teknologi både vad gäller all tänkbar produktion såväl som vårt boende.

Vi har bara en planet Tellus, jorden, och skulle alla människor leva och konsumera i samma takt som oss i den rika världen, så skulle vi behöva ett stort antal planeter till vårt förfogande för att klara försörjningen. Humanekologen William Rees har försökt räkna på det. Han utgår från dagens resursanvändning per person i förhållande till vad man kan anta om planetens potentiella bärkraft vad gäller mat, vatten, fibrer, metaller, energi med

mera. Baserat på dagens bästa teknik för att omvandla naturresurser till välfärd landar Rees på följande siffror:

- **Vi skulle kunna vara 15 miljarder människor på jorden om alla levde som den genomsnittlige indiern.**
- **Vi kan långsiktigt inte vara fler än 2,5 miljarder på medeleuropéens levnadsstandard.**
- **Vi kan egentligen bara vara 1,5 miljard med genomsnittlig amerikansk livsstil.**

Det här är mycket talande och vi ser tämligen omgående att ekvationen har svårt att gå ihop om vi fortsätter att leva och konsumera som vi gör idag i Europa och USA. Och det är när vi måste förändra det befintliga tillståndet, beteendena, som de politiska och psykologiska blockeringarna träder in på arenan och stoppar oss.

Vi vet redan

Trots att vi är väl medvetna om att den livsstil och de konsumtionsmönster vi i den rika delen av världen följer är fel och bidrar till den allt snabbare försämringen av klimatet och dess konsekvenser, så ändrar vi inte vårt beteende. Varför agerar vi så motsägelsefullt?

”... jag förstår inte mitt sätt att handla. Det jag vill, det gör jag inte, men det jag avskyr, det gör jag. /.../
Viljan finns hos mig, men inte förmågan att göra det som är gott. Det goda som jag vill, det gör jag inte, men det onda som jag inte vill, det gör jag.”

Rom 7: 15, 18-19

Det här bibelcitatet från Paulus brev till romarna känner de allra flesta av oss igen; inte bara från just Bibeln utan innehållsmässigt också från våra egna livserfarenheter. Vi vet vad vi ska göra och lika fullt gör vi tvärtemot.

Sociologer som studerar vår livsstil i förhållande till vår kunskap om klimatförändringen, både dess orsaker och konsekvenser, talar om förnekelse. Det är inte så att vi som enskilda individer inte förstår vad som sker eller motsätter oss förändring. Det är som kollektiv – samhälle –

som vi skapar ett slags kollektiv tystnad eller blindhet. Tillsammans bygger vi upp den förnekelse som skapar en förändringens förflamning. Hur samhället agerar bidrar till att vi inte kan styra över våra känslor och vår vilja. Ett av sociologins stora namn, Zygmunt Bauman, menar att problematiken står att finna i att vi byggt upp hela vår tillvaro, vårt samhälle i vidaste mening, kring konsumtion. Att då bryta med detta blir, enligt honom, detsamma som att bryta med hela vårt sätt att organisera våra liv, ett avsteg på tvärs mot vad vi lärt oss. Det är därför vi inte mäktar med att göra de nödvändiga förändringarna i en till synes på ytan fungerande livets logik. I problematiken ligger också en uppgivenhet; vad spelar det för roll vad jag gör som enskild individ när massan gör anorlunda? Det här var vi inne på redan inledningsvis. Vi måste känna kraften att orka det Lukas skriver:

”Varför avgör ni inte själva vad som är rätt?”

Luk 12:57

Vi måste komma till insikt om att vi inte är ensamma utan många. Vårt problem är att vi inte känner oss samlade som grupp, men det är dit vi måste nå.

När de första döpta judarna ger sig ut från Jerusalem

för att sprida kunskap om Jesus Kristus och hans budskap till oss människor uppmanas de att resa två och två. Vi måste också genomföra vår pilgrimsvandring för ökad hållbarhet och ett stabilt klimat tillsammans. Det är lätt att förflamas inför den uppgift vi har framför oss om vi tror att vi är ensamma. Men om nu den stora massan har gett upp, kan vi då vända och få med oss kollektivet?

När hopplösheten griper tag i oss får vi använda oss av trons kanske viktigaste hjälpare, nämligen bönen. Många kanske invänder och säger: ”ja, men jag ber men det händer ju inget”. Då kanske vi har fel förväntan på bönen som instrument. Det viktigaste bönen kan ge oss är kraften att orka gå igenom det som känns tungt och svårt. Bönen ger oss möjligheten att se ljus bortom mörker framför att som Janis Joplin önska sig en Mercedes Benz. I bönen är vi aldrig ensamma. Kyrkans förbön beds av kristna över

hela vår jord. Där ber vi för varandra som kristna och för skapelsen. Det betyder att det alltid finns någon som ber också för mig, på samma sätt som vi ber för våra kristna systrar och bröder samt skapelsens väl. Plötsligt är vi inte så ensamma som det kan tyckas.

Hela den kristna tanken på livet här och nu utgår från församlingen. Att vi tillsammans utövar och lever vår tro. Utan församling – ingen kyrka. Den lokala församlingen eller pastoratet är en sådan gemenskap, stiftet blir på ett sätt den samlande funktionen för alla pastorat/församlingar inom ett givet område. Så kan vi bygga gemenskapstanken större och vidare, från nationellt till internationellt. Hela den världsvida kyrkan blir en enda stor gemenskap där vi delar grunderna i den kristna tron.

Att leva i gemenskap är inte problemfritt. När vi läser Paulus brev, så skriver han ofta med syfte att medla och vägleda. Så är det än idag. Poängen är åter igen den att vi inte är så ensamma med våra problem och frågor om livet som vi kanske först tror. Lars Linder gjorde följande observation i Dagens Nyheter 10 februari 2010:

”Det märkliga är bara att ju friare vi tror oss vara, desto mer kollektivt betar vi oss. Våra val följer större rörelser av köp, livsstilar och åsiktsbildningar. De nya kommersiella och statliga övervakningssystemen avslöjar oss hela tiden som helt ansiktslösa fångar i tidens flöden.”

Det är inte den här formen av gemenskap vi är ute efter, det vi söker är istället kraften i att tillsammans verka för ett alternativ där vi inte är ansiktslösa, utan vi alla är synliga individer med ett gemensamt mål. Vi måste komma dit där vi bryter med att vara en del av en anonym och överkontrollerad massa. Är det bara jag som tycker det känns lite olustigt att få personligt ställda inköpsförslag hemskickade från den stora butiken? Hur vet de vad vi brukar handla? Lars Linder har rätt i sin observation. Det är obehagligt men sant.

Vi kan tolka vad vi menar med församling på olika sätt. Vissa kanske ser församlingen som de som går i kyrkan på söndagen medan andra ser församlingen som alla kyrko-medlemmar som bor inom församlingens eller pastoratets gränser. Den första gruppen vet vi är förhållandevis

liten medan den senare är mycket stor. Vi behöver bara tänka på att över 60 procent av befolkningen är medlemmar i Svenska kyrkan, sedan finns troende som tillhör andra samfund, både kristna och icke-kristna.

Det är en omistlig del av Svenska kyrkans identitet att vara del av en världsvid kyrka där människors tro, liv, bördor och erfarenheter delas. Som kyrka har vi ett uppdrag att särskilt fråga oss hur människor som lever i fattigdom och utsatthet påverkas. För kyrkan är ett globalt rättviseperspektiv alltid en viktig utgångspunkt.

När lösningar på klimatfrågan diskuteras kan ingen bortse från frågan om global rättvisa. De utsläpp vi i vår del av världen historiskt har bidragit med och bidrar med idag har påverkan på hela jorden. I det globala perspektivet bör klimatfrågan hanteras som en del av mänsklighetens dubbla utmaning – att hejda dessa förändringar samtidigt som miljarder människor ges chansen till utveckling, bort från fattigdom och förtryck. Rättviseperspektivet är avgörande eftersom klimatförändringarna i sig är orättvisa. Människor som lever i fattigdom och som drabbas svårast av av detta har bidragit minst till att skapa problemet. De riskerar att berövas rätten till ut-

veckling eftersom industriländerna redan har uttömt atmosfärens förmåga att ta emot utsläpp.

Sveriges klimatpolitik kan bara vara rättfärdig, och sannolikt också långsiktigt framgångsrik, om den utgår ifrån ett globalt rättviseperspektiv. Sverige har ett etiskt ansvar att genom sitt agerande motverka den orättvisa som klimatförändringen präglas av.

Ett globalt rättviseperspektiv innebär att vi har ett ansvar för att minska våra egna utsläpp kraftigt. Sverige har tillsammans med andra industrialiserade länder ett historiskt ansvar för de utsläpp vi gjort under lång tid, och som har bidragit till dagens temperaturhöjning. Sveriges sociala och ekonomiska samhällsstruktur och geografiska läge, med bland annat god tillgång till såväl biobränslen som vind- och vattenkraft samt solenergi, ger oss dessutom särskilt goda förutsättningar för en klimatomställning.

Ett rättviseperspektiv innebär också att Sverige har ansvar för att bidra till utvecklingsländernas klimatanpassning och klimatomställning. Vårt klimatstöd ska inte tas från de resurser som Sverige sedan tidigare har avsatt för att bidra till att minska den globala fattigdomen.

Vi kan inte komma undan vår närsynhet, men måste fortsätta att använda våra kunskaper och vår fantasi för att tydliggöra orsakssammanhang som sträcker sig över tid och rum, och för att odla vår solidaritet med människor som vi inte ser här och nu.

Det här är viktigt därför att det leder fram till tankar om gemenskap; en trons gemenskap som kan bli bärare av det förändringsarbete det innebär att lägga om livsstil och bli ambassadörer för ett hållbart alternativ. Det ska vara attraktivt och absolut inte hotande, för vi vill få fler att följa i våra spår. Fler som ser att det går att bryta med livets logik grundad i konsumism till ett livets logik grundad i hållbarhet och överlevnad.

Med tanke på vad vi står inför måste vi vidga gemenskapsbegreppet eftersom klimatfrågan gäller hela planeten. Vi måste utgå från ett mångreligiöst/mångkulturellt perspektiv. Inte heller det här är något nytt för kyrkan. Det är grundstommen i vårt internationella arbete. Nu blir det kanske lite mindre teologiska spetsfundigheter och rena livsvillkor på agendan istället. ”Ja, men det är ju det vi gör” säger många av er och visst ni har rätt. Men ändå kan det vara bra att ha det här stora perspektivet i åtanke. Låt oss inkludera alla och allt levande – närmare

Guds vilja vet jag inte om vi kan komma i livet.

Låt mig avsluta det här resonemanget med lyfta fram några mycket tankeväckande rader som Göran Rosenberg skrivit i ”Plikten, profiten och konsten att vara människa”:

“Vår mänskliga lott är att ha materiella, sociala, kulturella och andliga behov som härör ur medvetenheten om att det mänskliga livet varken börjar eller slutar med oss själva. Vår mänskliga lott är att vara kedjade vid dem som kommer före oss och vid dem som kommer efter oss. Vår mänskliga lott är att komma någonstans ifrån, höra någonstans till och föra något vidare.

... nödvändigheten av att hantera vårt tillstånd av beroende, inte bara av människor i vår omedelbara närhet eller i vår omedelbara intressesfär utan också av människor som vi inte känner och inte kommer att känna, människor i en tid före oss och en tid efter oss, människor som gör det samhälle möjligt

utan vilket vi själva inte skulle vara möjliga. Vår förmåga att upprätthålla ett mänskligt samhälle står i proportion till vår förmåga att levandegöra människans lott.”

Vi behöver en väg att gå tillsammans för att upprätthålla ett hållbart samhälle och rädda vad vi kan av den biologiska mångfalden. Då manifesterar vi tillhörigheten med de som helar och delar. Det kan vi göra genom att skapa mötesplatser, delta i varandras gudstjänster och inte minst genom att etablera vänförsamlingsrelationer. I detta är det inte vi som sänder och andra som tar emot, utan det är att dela vägen. Och när vi tillsammans bjuder in den som slagit följe med oss känner vi igen Jesus.

Vad kan vi göra?

Låt oss börja med en välkänd text. Här har jag valt den version som finns i Tomasevangeliet och som nu bortgångne Bertil Gärtner använde i sitt arbete med texten. Detta kan vi läsa i Logion 109:

Jesus sade:

”Riket är likt en man som hade en fördold skatt på sin åker utan att veta det. Och när han dog, lämnade han den till sin son. Sonen visste det icke heller. Han tog emot det fältet och sålde det. Och den som köpte det, gick och medan han plöjde fann han skatten. Han började att låna ut pengar åt dem han ville.”

Här får vi tillåta oss att tolka ganska fritt och säga att detta handlar om att vi har det mesta framför våra ögon, men vi vet inte hur vi ska bruka det på ett sätt som gagnar en livsstil som garanterar en hållbar utveckling. Rike-domarna finns där i form av vind, vatten, odlingsmark och skog. Vi kan med andra ord säga att skatten handlar om hur vi lever av det Gud gett oss och hur vi kan hus-hålla med resurserna så de räcker till fler än oss själva i ett globalt perspektiv.

En tanke som finns i det kristna förvaltarskapet är att inte bara värna om skapelsen, ”Guds hus”, utan att också se om sitt eget så att säga fysiska hus. Oavsett om man bor i hyreslägenhet, bostadsrätt eller villa, så finns det alltid anledning att se över energianvändningen och att tappa till eventuella energiläckage. Idag finns en rad åtgärder man kan göra allt ifrån tilläggsisolering, att tätat eller byta fönster till att installera bergvärme, värmepumpar (förvisso elberoende) och solpaneler. Tips och goda råd kan man få via till exempel Energimyndigheten. Där får man också tips om vilka ekonomiska stöd man har rätt till när man vill göra förbättringar. Eftersom vi vet att förbränning via fossila bränslen, villaolja, är något vi ska försöka avstå från, ja med tanke på hur situationen ser ut skulle man gott kunna säga *måste* avstå från, så är det ett fantastiskt bidrag vi kan göra om och när vi hittar funktionella alternativ. Det här gäller oss som privatpersoner såväl som institutioner och företag. De allra flesta institutioner och större företag har idag miljösamordnare som arbetar med frågor som rör hållbarhet, miljö och energiutveckling. Detsamma gäller också Svenska kyrkan.

Hjulet är en av de kanske mest revolutionerande uppfinningar som gjorts. När vi arbetar för att minska an-

vändningen av fossila bränslen är det viktigt att vi tänker på hur vi färdas. I ett stift som Luleås, med stora avstånd mellan orterna, är bilen i det närmaste en nödvändighet. Alternativen är inte många och ofta blir vi bundna till tidtabeller som inte alltid passar våra planerade aktiviteter. Vad kan vi göra åt detta? Dels kan vi tänka på vilket bränsleslag en bil har när vi står i begrepp att byta eller köpa nytt, dels utöva påtryckningar för att säkerställa att vi har en kollektivtrafik värd namnet. Ibland finns det möjligheter att samåka – då ska vi göra det. Vi kan också verka för att skapa bilpooler. Då kan vi ”låna” en bil när vi behöver den. Det här är särskilt spännande i våra storstäder, där man kanske inte behöver en bil dagligdags utan endast vid vissa tillfällen.

Ofta tar vi bilen när vi ska handla, vilket osökt leder oss över till den stora frågan om vad vi äter. Löpsedlarna handlar inte sällan om otjänlig mat, oetisk djurhållning, långa transporter av slaktdjur under hemska förhållanden. Det talas om dieter hit och dieter dit. Vi lär oss allt mer om märkning av råvaror eller bristen på märkning av råvaror. Vi vet att närproducerat är bra liksom ekologiskt. Frågan är bara: stämmer allt detta? Är alltid närproducerat det mest klimatsmarta valet? Det där är en klurig

fråga för det märkliga eller paradoxala är att det inte alltid är så att det närproducerade är det mest klimatsmartare. Hur är det möjligt? Ja, det har med odlingsteknologi och matematik att göra. Ett typexempel som dessbättre snart är inaktuellt, handlar om tomater. Beroende på hur växthusen värms upp avgörs det om transportutsläppskostnaden från till exempel Holland kvittar, så att säga, klimateffekten hos det närproducerade tomaterna. De flesta svenska tomatodlarna är medvetna om detta och har ställt om sin teknologi så att svenskproducerade tomater är ett klimatsmartare val.

Enligt Jordbruksverkets senaste statistik finns det omkring 600 växthusodlare i Sverige. De har generellt sett blivit allt mer klimatvänliga. Sett till odlad yta, så går det åt färre kilowattimmar i växthusen idag för att få fram gurkor och tomater jämfört med för tio år sedan, visar Jordbruksverkets genomgång. Dessutom har fler gått över till att värma upp sina anläggningar med förnyelsebar energi, man byter ut oljan mot i första hand pellets, flis eller liknande. År 2000 stod fossila bränslen för 77 procent av den totala energianvändningen i växthusen. I Sverige år 2013 är 75 procent av tomaterealen uppvärmd med förnybar energi. Eldningsolja och naturgas står för 23 procent. I Holland står naturgas för

96 procent av uppvärmningen. Den främsta förklaringen är framförallt dyrare olja och ökade skatter på icke förnybara energikällor. Men det är inte självklart att en svenskodlad tomat är det bästa valet, eftersom olika länder tillämpar olika regelverk vilket gör svenska odlare konkurrensutsatta. Vi måste också pressa odlarna och särskilt våra butiker eller deras grossister att tydligt märka hur tomaten eller gurkan odlats för att vi ska veta vilket val som är bäst. Dessutom bör vi genom påverkansarbete få politiker att särskilt följa upp redan fattade beslut om att prissätta de icke förnybara energislagen så att alternativen blir mer konkurrenskraftiga (Poluters Pays Principle från Rio -92, det vill säga den som förorenar ska betala miljöförstörelskostnaden).

Men vi har också andra problem att brottas med och det har att göra med den rika floran av beteckningar eller ”kvalitetsord” på våra råvaror. Lokalproducerat, lokal

mat, regional mat, närproducerat, det är många begrepp som används. Det är viktigt att få en samsyn runt dessa begrepp. Ofta används lokalt och regionalt som något av synonymer, medan särskilt forskare från SLU (Sveriges lantbruksuniversitet) anser att:

LOKAL MAT är när såväl produktion som konsumtion sker inom ett begränsat område och avsändaren är tydlig.

REGIONAL MAT definieras som mat som kommer från ett specifikt och definierat geografiskt område, med en tydlig avsändare. Frågan är dock om konsumenter upplever dessa definitionsskillnader som väsentliga.

NÄRPRODUCERAT är ett annat begrepp. Ofta sätter man en gräns på 25 mil för att en produkt ska få kallas för närproducerad, exempelvis för att få säljas på Bondens egen marknad. Men här i norr med våra väldiga avstånd kan det vara svårt med en gräns på 25 mil. Då blir det omöjligt att arbeta med lokala måltider.

SMÅSKALIGT OCH HANTVERK är två ytterligare ord vi möter. Med småskalig livsmedelsproduktion avses vanligen att både produktion och förädling bedrivs i såväl mindre som

medelstora företag. Produkterna ska marknadsföras med en tydlig avsändare, till exempel landskap och producent, samtidigt som produktion ska ske på ett genuint sätt.

MATHANTVERK är ett viktigt men problematiskt begrepp. Begreppet småskaligt mathantverk är brett och med det avses att inte bara produktionsmetoden är hantverksmässig, utan även att råvaran inte ska modifieras. Mot detta finns dock många kritiker. Många hantverksmässiga och småskaliga producenter, som exempelvis använder homogeniserad mjölk, hamnar i något av ett ingenmansland.

Hur och vad vi äter är viktigt. Inte bara rent näringsmässigt, utan också i fråga om den mängd mat vi konsumerar. Från 1990 till 2012 har vår svenska köttkonsumtion ökat med drygt 40 procent. Den totala åtgången av kött i Sverige ökade 2011 till den högsta nivån någonsin, 87 kilo per person och år. 2012 har köttkonsumtionen gått tillbaka något till cirka 85 kilo. Räknet i rena kött detaljer, så konsumerar vi cirka 54 kg per person och år. Den del av det kött vi äter som kommer från svenska gårdar har minskat stadigt sedan 1995. Det är problematiskt eftersom vi vill ha tillgång till närproducerat och ekolo-

giskt kött. I stället har importen av kött ökat och svensk produktion har haft svårt att hävda sig mot konkurrensen från utlandet, särskilt i livsmedelsindustri, offentlig verksamhet och restaurangverksamhet. Importen av kött uppgår till cirka 50 procent men varierar kraftigt mellan olika djurslag. Eftersom ungefär hälften av det kött vi äter är importerat skulle det göra stor skillnad om vi minskade eller avstod från att äta det. Vi kan också betänka att tre fjärdedelar av vår odlingsareal brukas för att odla det som blir djurfoder och ett jätteproblem i det sammanhanget är hur vi hanterar våra jordar. Jordarna läcker nämligen ut ansemliga mängder lustgas som är en mycket mer potentiell växthusgas än koldioxid. Läckaget av lustgas från marken är framför allt kopplat till den mekaniska bearbetningen av jorden.

En fråga som diskuteras både bland klimatforskare och i ”matmedia” är vilket köttslag som är bäst att konsumera ur klimatsynpunkt. Nötdjur är, liksom lamm, idisslare och släpper via matsmältningen ut ansemliga mängder av den kraftfulla växthusgasen metan. Men både nötdjur och lamm kan tillgodogöra sig näringen från gräs och örter på marker som inte lämpar sig för odling. Betande djur bidrar till att bevara den biologiska mångfalden i vårt

odlingslandskap. Detta gäller i Sverige, men i till exempel Brasilien bidrar betande djur till minskad biologisk mångfald eftersom den artrika regnskogen huggs ner för att bli betesmark. Grisar, kycklingar och kalkoner gynnar inte den biologiska mångfalden, men är mer effektiva foderomvandlare än idisslarna (de kräver mindre mängd foder för att producera samma mängd kött) och släpper inte ut metangas. Däremot äter de idag samma mat som vi människor: fisk, soja och spannmål. Även nötdjur fodras idag med soja och spannmål, men äter framför allt grovfoder (ensilage) och skulle kunna födas upp enbart på det. I all ekologisk kött djursuppfödning är grovfoder det huvudsakliga fodret. På en ekologisk gård försöker man dessutom försörja djuren med foder från de egna odlingarna och med så lite inköp som möjligt. Allt foder ska vara ekologiskt.

Vilt är ett bra val, men då tillgången är begränsad finns det endast en marginell potential att öka mängden viltkött. Många i Luleå stift är lyckligt lottade med tillgång till viltkött och fisk på ett sätt som inte är möjligt för de flesta som bor i våra storstäder längre söderut. Men även hos oss har det blivit allt svårare att få möjlighet att köpa vilt som till exempel renkött.

Det här kan verka komplicerat men att försöka så gott man kan för att uppnå en hållbar livsstil handlar mest om planering. Vi kan eftersträva att titta i butikernas hyllor och välja produkter som märkts på olika sätt för att ange att produkten antingen är när- och/eller ekologiskt producerad, odlad eller fångad på ett hållbart sätt. Det kan handla om KRAV-märkta, Svanen-märkta, Bra Miljöval och MSC (Marine Stewardship Council)-märkta produkter. Bara det är ett stort steg i rätt riktning. Dessutom finns inom EU en slags garanti-ursprungsmärkning som gäller för vissa utvalda regionala produkter. Sådana finns också i Sverige, ett exempel är Kalix löjrom som är SUB-märkt, vilket står för ”skyddad ursprungsbeteckning”. Stiftets skogsbruk följer PEFC-standarden (Programme for the Endorsement of Forest Certification), vilket är ett tydligt tecken på att man arbetar för ett hållbart skogsbruk. Man provar också att arbeta med häst i särskilt känslig skogsmark, vilket är inspirerande.

I ett samhälle som redan är kravfyllt och stressigt är det lätt att välja halv- eller helfabrikat. Tänk så enkelt att bara slänga in i mikron när tiden är knapp. Men frågan är om det är klokt med tanke på vad vi sagt ovan. Vet vi inte hur vi ska gå till väga, så kan vi se till att församlingen

ordnar en studiecirkel. Vidare har till exempel Sensus studieförbundet ett kursmaterial ”Världens kurs” om rättvisefrågor, klimatfrågan, klimatsmart mat och matlagning med mera. Gå samman och bilda en gemenskap. Finns inte de produkter ni söker i er butik, så säg till att de ska tas hem. Ni är inte ensamma som söker efter det klimatsmarta. Det är Guds skapelse vi ska värna om genom att förändra delar av det sätt vi lever på för mångfaldens och kommande generationers skull. Vi kan påminna oss om Nehemjas ord:

”Du, Herre, är den ende. Himlen har du gjort, himlarnas himmel och hela dess härskara, jorden och allt som lever där, haven och allt som finns i dem. Du är den som ger liv åt allt, och himlens härskara tillber dig.”

Nehemja 9:6

Lever man utanför storstäderna eller centralorterna i Luleå stift blir det lite av det omöjligas konst att skapa förutsättningar för en utveckling och en livsstil som går i hållbarhetens tecken. Det är i glesbygden som gemenskap och kreativitet blir nyckelord. Det till synes omöjliga behöver inte vara det. I Gunnarsbyn strax norr om Boden har ett antal spännande projekt sjösatts. Man satsar dels på att skapa en bättre lokal ekonomi och dels på miljön. Man har bland annat identifierat tidigare betesmarker som vuxit igen med sly. Bönder i närområdet har, efter att områden inhägnats, låtit kvigor beta under sommaren vilket snabbt öppnat upp landskapet igen. Man har också prövat att själva i bolagsform äga köttdjur som betat områdena under sommarhalvåret för att sedan gå till slakt vid ett närbeläget slakteri. På så sätt har man fått eget närproducerat ekologiskt kött.

Ekoturism är också ett tema på Gunnarsbyns agenda, där bland annat fisket i Råneälv är en attraktion. Det finns beräkningar på vad en lax genererar i inkomst om den fångas av sportfiskande turister jämfört med om den fångats i fälla vid älvmyningen. En spöfångad och i allmänhet återutsläppt lax är värd 10 gånger mer per kilo än den som fångats i fälla och sålts kommersiellt. Det här leder till att bygden får inkomster eftersom turisterna ut-

över fiskekort handlar mat, tankar och betalar för logi. Vi ska också ta dessa insikter till oss.

Överhuvudtaget är det intressant att se vilket ekonomiskt tillskott ekoturism kan ge glesbygden. Det handlar inte bara om klassikerna skidåkning, fjällvandring, jakt och fiske. För många är själva naturupplevelsen, vyerna, floran och faunan drivkrafter som lockar till att besöka oss i norr.

Eller tänk vad häftigt om församlingen fick möjlighet att arrendera en bit fin odlingsmark av någon bonde och själva odla sina grönsaker. Så delas skörden solidariskt mellan församlingens delaktiga eller behövande medlemmar. Nu börjar vi tala kristet liv i praktisk handling. Bor man i städerna kan man höra med stadsarkitekten om det finns möjlighet till stadsodling, det vill säga att staden upplåter vissa ytor för odling, oftast högbäddsodling i pallkragar. Men även för oss som är stadsbor finns bonden runt hörnet att tillfråga. Det är nog inte många som skulle avvisa tanken, om man bara visar att man är seriös och inte tänker missköta den jord man fått på sin lott. Särskilt pastoraten i våra städer bör undersöka möjligheterna att arrendera mark för odling och därigenom skapa möjlighet för de som inte har jobb, eller av andra

skäl hamnat i utanförskap, att ägna sig åt odling. Sådan verksamhet kan ske i samverkan med Länsarbetsnämnd och Arbetsförmedling. Alla vet idag att odling och att vistas i naturen har en läkande inverkan på vår hälsa särskilt när vi mår psykiskt dåligt. Det här tål åtminstone att tänka på.

En annan aspekt av det klimatsmarta valet är att de närproducerade och ekologiska produkterna är förhållandevis dyra. Det kan få följd att de som vill leva och äta klimatsmart tvingas välja andra billigare alternativ som inte är de bästa valen ur hållbarhetssynpunkt. I den här typen av frågor blir det extra viktigt att kyrkan driver på i sitt påverkansarbete för att få politiker och andra parter att ta ett hållbart ansvar bortom orden.

Det handlar om livet

– en sammanfattning

Är det här teologi? Ja, visst är det, för det handlar om livet; hur vi lever och vad som motiverar oss som kristna att göra som vi gör. På samma sätt kan många tycka att det vi sagt enbart har med politik att göra. Så kan man säkert också uppfatta det, men vi tar inte partipolitisk ställning. För så fort vi talar om oss själva, livet och våra livsvillkor, så blir teologi också nära besläktat med politik, eftersom vi till viss del talar om samma saker. Den stora skillnaden är ändå den att vi talar om det kristna livet och våra relationer till Guds skapelse på ett sätt man inte gör inom politiken.

Vi vet idag att vi påverkar naturen och klimatet negativt genom vårt sätt att leva. Detta gäller framför allt oss som lever i den rika delen av världen. Det är vår förbränning av fossila bränslen och vår rovdrift av naturen som är de främsta orsakerna. Vi vet att vi måste ställa om både vår energianvändning och våra konsumtionsmönster. Vi måste arbeta aktivt tillsammans för att skapa en hållbar utveckling på alla plan.

Vi förhåller oss till naturen på olika sätt. Tidigare konstaterade vi att särskilt den urbana människan blivit främmande för naturen, eller rättare sagt att naturen är något främmande för oss som är uppvuxna i stadsmiljö. Vi kan

inte ha full kontroll över naturen eller leva i samklang med den. Här redovisas tre förenklade förhållningssätt hur vi kan uppfatta naturen:

1. NATUREN ÄR NÅGOT JAG KONSUMERAR, en bakgrund för mina nöjen. Jag åker till fjällen och naturen blir således skådeplatsen där jag förlustar mig.

2. NATUREN ÄR NÅGOT JAG LEVER AV. Jag sköter mina ägor för att kunna lämna över en produktiv mark till nästa generation, så som mina föregångare gjorde. Naturen blir alltså något ekonomiskt och produktionen central.

3. NATUREN ÄR PLATSEN FÖR UPPLEVELSER och återhämtning. Där finner jag vila och rekreation. Jag har en romantisk bild av den goda, orörda naturen. Den orörda naturen ska bevaras.

Sett ur ett ursprungsfolks perspektiv blir attityden delvis en annan: naturen är inget man äger även om man brukar den för jakt, fiske, renskötsel eller som betesmark. Traditionellt uppfattar de flesta ursprungfolk naturen som något man har fått till låns och som man står i ett andligt förhållande till – man är besjälad med naturen.

Av detta har vi alla något att lära och inspireras av, särskilt när vi talar om skapelsens integritet och förvaltar­skapsuppdraget. Det ger oss vidgade perspektiv.

För att lyckas vända klimatspiralen åt rätt håll krävs stora förändringar på alla plan i samhället; lokalt, regionalt, nationellt och globalt. Vissa saker kan vi göra som enskilda, andra som kollektiv. Kraften i den kristna gemenskapen, församlingen, kan vara den bas vi utgår från när vi försöker dra vårt strå till stacken. I andra sammanhang är det inte vi som fattar besluten, det gör politiker eller styrelseledamöter. Här kan vi inte påverka direkt om vi inte har sådana roller, men vi kan utöva påtryckning, verkligen se till att politikerna lever upp till sina löften. Som kyrka kan vi vara med vid de stora internationella klimatmötena. Du kanske minns mötet i Köpenhamn, det blev inte vad man väntat sig. Det blev politiskt rävspel i stället för kraftfulla klimatåtgärder. Vi har talat om värdet i att påverka det som sker lokalt, dels genom åtgärder vi själva kan göra, dels genom att påverka handlarna, så att vi får tillgång till närproducerade och ekologiska produkter. Att odla lokalt eller att få möjlighet att odla i städerna, stadsodling, är andra alternativ. Gärna i samverkan med församlingen och andra

intresserade. Det är viktigt att bygga gemenskaper både för hållbarhetens skull och för att det samtidigt är en så grundläggande kristen uppgift; att vara levande församling är att vara kyrka.

Det finns en rad saker vi kan göra och som vi kanske inte alltid tänker på. Bland annat kan vi se över vad vi äter. Vi äter allt mer kött, faktum är att vi äter för mycket kött. Vi kan bara tänka på att en stor hamburgare för några år sedan vägde runt 90 gram, medan den idag ska väga minst 150 gram. Mycket av dagens reklam handlar om ”extra allt”. Samtidigt äter vi mindre grönsaker och fisk. Köttproduktionen leder till ökade utsläpp av växthusgaser, särskilt metangas. Vi har också sett att ca 50 procent av det kött vi konsumerar är importerat. Ofta kommer köttet från Sydamerika, där regnskog kalhuggs för att bereda betesmark. I de fallen blir skadan dubbel. Dels försvinner skog som genom fotosyntesen tar upp koldioxid, dels betar nötkreatur som släpper ut metangas. Det här betyder inte att vi måste sluta äta kött om vi inte vill, men vi ska se till att äta kött färre gånger i veckan. Vi ska söka efter närproducerat och ekologiskt kött och söka alternativ som huvudingrediens på tallriken. Mer grönsaker och mer fisk. Här ska vi söka efter fisk som är

fångad enligt hållbara metoder och grönsaker som inte färdats över halva jordklotet innan det hamnar på vår tallrik. Vill vi ha tips och råd och lära oss mera kan vi be församlingen anordna en studiecirkel till exempel via Sensus och använda deras material om klimat och om klimatsmart matlagning. Sedan ska vi komma ihåg att vi kanske har duktiga vänner i församlingen, så att vi själva kan skapa samtalsgrupper kring klimat och mat.

Matlagning är roligt och så ska det förbli. Dessutom verkar matlagning ha blivit ett folknöje särskilt om vi tänker på hur många matlagningsprogram som sänds i TV. Om vi måste ställa om vårt sätt att äta så ska vi se det som en rolig utmaning, det ska vara förolysam att göra något nytt, något annorlunda. Att mat blivit ett så populärt tema är bra, det är bara synd att man inte tar tillfället i akt och visar upp klimatsmarta alternativ. Hur populärt det är kan vi se om vi bara tittar ett par år tillbaka, för redan då publicerades ungefär en kokbok om dagen och TV sände i genomsnitt två och en halv timme matlagningsprogram per dag sammantaget alla kanaler. Vi kan ju gissa hur mycket i detta utbud som hade det klimatsmarta som tema.

Vi vet också att vår användning av fossila bränslen för transporter, produktion och för att värma våra bostäder bidrar till utsläppen av koldioxid. Koldioxiden i sin tur bidrar till den globala uppvärmningen och det är den utvecklingen vi måste bryta. Vi kan bidra till detta genom att se över hur vi färdas och vilket bränsleslag vi använder. Vi kan också finna alternativ till hur vi värmer upp våra bostäder och byggnader överlag. Det finns alternativ och vi ska när tillfälle ges se om vi kan förändra energislag och vilka energibesparingar vi kan göra. Detta är att vara goda förvaltare och det ligger i hela tanken att varsamt se om skapelsen, allas vårt "livsrum".

"...och den som önskar sig välsignelse i landet ska bruka det som en välsignelse. Den som svär en ed i landet ska svära vid Gud, den trofaste."

Jes 3:16

Låt oss läsa från Matteus:

"Vår fader, du som är i himlen. Låt ditt namn bli helgat. Låt ditt rike komma.

Låt din vilja ske, på jorden så som i himlen.
Ge oss i dag vårt bröd för dagen som kommer.
Och förlåt oss våra skulder, liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss.
Och utsätt oss inte för prövning, utan rädda oss från det onda."

Matt 6:9-13

Det är en stor gemensam uppgift vi har framför oss, en process som redan påbörjats. Vi måste tillsammans lyckas vända utvecklingen åt rätt håll så att våra barn och barnbarn slipper säga, för att parafrasera Jesus: *Gud, förlåt dom för dom visste inte vad dom gjorde*. Det får inte bli som det var under DDT-vågens högkonjunktur, där besprutningar slog ut allt liv, mer eller mindre, som utsattes för preparatet. Utslagning av den biologiska mångfalden i slutet av 50-talet skildrades på följande sätt av en mamma i Illinois, USA:

"Det är svårt att förklara för barnen att man har dödat fåglarna...
Görs det någonting? Kan någonting göras?
Kan jag göra någonting?"

Jo, vi kan göra skillnad, så låt det i stället bli en bön av tacksamhet:

Tack, gode Gud, för jorden
denna pärla i universums oändlighet.
Tack för sjöar och hav,
skogar och öppna landskap,
blommande ängar
och jordens rika djurliv.
Du ger oss uppgiften att vårda världen.
Lär oss att vi människor ingår i en helhet
där du skapar allting.
I Jesu Kristi namn.
Amen.

"Ur djupen ropar vi" sidan 69, Sveriges Kristna Råd

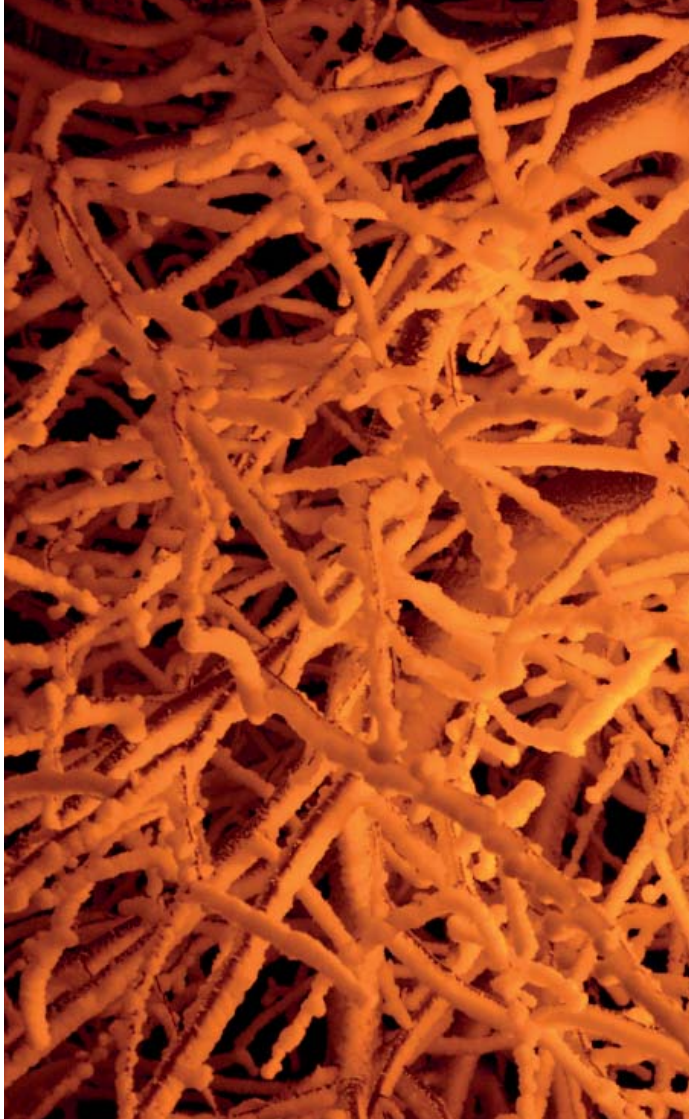

Samtalsfrågor

- Håller du med författaren om att naturen blivit främmande för människan? Vilken är din relation till naturen? Vad tänker du om synsättet att naturen är besjälad?
- Upplever du att kristna har en relation till naturen som skiljer sig från icke-kristna? På vilket sätt eller varför inte?
- Författaren menar att det finns ett behov av en teologisk grund för hållbarhetsfrågorna men, att denna inte bör vara en särskild teologi. Vad ser du som för- och nackdelar med att tala om hållbarhetsfrågor som "ekoteologi"?
- Titta på bilden på sidan 21. Hur väl stämmer tillfredsställelsekurvan med din livssituation?
- Läs de båda skapelseberättelserna. Hur tolkar du människans plats i skapelsen utifrån dem?
- Vad tycker du om författarens förslag att leva upp till kärnbudskapet i Bibelns berättelser om friår och sabbatsår? Vad skulle det kunna innebära att vi "till delar årligen efterlever dessa tankar om att skona liv och natur för vår och mångfaldens överlevnad"?
- Känner du igen dig i Paulus ord om att göra det onda men vilja det goda? Håller du med författaren om att det i samhället i stort finns risk till förnekelse av klimatproblematiken? Hur ser du på konsumtionens roll i detta?
- Vad betyder den världsvida kristna gemenskapen för dig i arbetet för hållbarhet?
- I texten nämns energiomställning, transporter och mat som områden där vi som individer kan göra skillnad för klimatet och miljön. Vilka möjligheter till omställning ser du i ditt liv? Vad är svårt och lätt att förändra?
- Vilka möjligheter finns det att leva hållbart i staden och på landsbygden? Vilka förslag finns i texten? Vad kan du själv komma på?

Skapelsen är stor och kraftfull, och kanske har du funderat över vad just du kan bidra med i förändringarna som sker. Du är inte ensam.

Den här skriften handlar om möjliga vägar till ett mer hållbart liv. Vi får reflektera över sätt att se på skapelsen och oss själva, vårt kristna liv och hur vi förhoppningsvis kan vända en negativ utveckling till något hoppfullt.

Här finns frågor att bygga samtal kring. I vår enskildhet och tillsammans med andra får vi pröva hur vi uppfattar tron och de klimatförändringar som vi själva bidragit till att skapa. Det är hög tid att gå från ord till handling. Vi har bara detta till låns, låts oss behandla det med varsamhet.

Dag Hedin är teologie doktor i religionsfilosofi. Han har som teolog under många år arbetat med miljö-, klimat- och landrättsfrågor inom Svenska kyrkan och internationellt. Dag är nu projektledare för projektet hållbar utveckling i Luleå stift.